

Učenici građani: informirani, aktivni i odgovorni

—
Priručnik za Građanski
odgoj i obrazovanje

Učenci građani: informirani, aktivni i odgovorni

—

Priručnik za Građanski
odgoj i obrazovanje

SADRŽAJ

Izdavač: Grad Rijeka

Za izdavača: Sanda Sušanj

Urednice: Lana Golob i Mirela Pašić

Tekstovi: Tamara Fabac, Gordana Frol,
Vesna Kovač, Orjana Marušić Štimac

Lektura i korektura: Vesna Argentin

Grafički dizajn i prijelom: Lea Jurin, mikser d.o.o.

Ilustracije: Nina Delanović, mikser d.o.o.

Rijeka, 2018.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Sveučilišne knjižnice Rijeka
pod brojem 140330090.

ISBN 978-953-7466-57-2

*Svi izrazi u muškom rodu koji imaju rodno
značenje korišteni u ovome priručniku
uporabljani su neutralno i jednako se odnose
na ženske i muške osobe.*



Grad Rijeka

4. str.	Predgovor gradonačelnika
6. str.	Predgovor autorica
— —	
8. str.	1. Što treba znati o životu u demokraciji
10. str.	2. Što je to civilno u društvu
12. str.	3. Moje slobodno vrijeme
14. str.	4. Isplati li se uistinu
16. str.	5. Znamenite ličnosti iz Hrvatske
18. str.	6. Različiti i jednaki
20. str.	7. (Ne) vjerovati je OK
22. str.	8. Pravednost je vrlina
24. str.	9. Odnosi s javnošću - PR
26. str.	10. Naš doprinos očuvanju okoliša
28. str.	11. Odlasci - dolasci
30. str.	12. Ovo su naše obitelji
32. str.	13. Pravo na rad
34. str.	14. Stvaramo svoju budućnost
36. str.	15. Život na ulici
38. str.	16. Informirani smo, aktivni i odgovorni
40. str.	17. Tko, gdje i kako štiti naša prava
42. str.	18. Djelujmo volontirajući
44. str.	19. DA za poštivanje različitosti, toleranciju i mir
46. str.	20. Kako volim domovinu
48. str.	21. Glas ravnopravnosti
50. str.	22. Moji odabiri i odluke
52. str.	23. Političke stranke: program čini razliku
54. str.	24. Kako putuje vijest
56. str.	25. Globalni problemi - lokalna rješenja
58. str.	26. Moje zdravlje
60. str.	27. Ispod duge
62. str.	28. Upravljam svojim novcem
64. str.	29. Poduzetništvo za zajednicu
66. str.	30. Pokrenimo akciju
— —	
68 str.	Popis literature
75 str.	Recenzija dr.sc. Berta Šalaja
— —	

PREDGOVOR GRADONAČELNIKA

Dragi učenici, roditelji i učitelji,

priručnik pred vama predstavlja nastavak učenja o pravima i obavezama koje imamo kao članovi građanskoga društva, a ono je temelj demokratskoga uređenja u kojem se razvija Republika Hrvatska.

Unatoč važnosti ove teme ni jedna hrvatska Vlada do sada nije pronašla način da se Građanski odgoj i obrazovanje trajno uvede u sve hrvatske škole kao samostalan nastavni predmet.

Ovaj je priručnik napravljen zahvaljujući inicijativi Grada Rijeke za uvođenjem Građanskoga odgoja i obrazovanja u riječke osnovne škole. Nakon dvije godine provođenja programa u petom i šestom razredu ispisali smo nove građanske teme o kojima je važno učiti i stjecati znanja.

S ponosom ističem činjenicu da su riječki model poučavanja Građanskoga odgoja i obrazovanja i priručnik u proteklom razdoblju preuzeli i drugi hrvatski gradovi, zasad nekolicina najaktivnijih, no snažan interes za riječko iskustvo poučavanja pokazali su mnogi. I svima smo, potpuno besplatno, ponudili i ustupili sve radne materijale koje je Rijeka izradila u okviru ovoga programa. Osjećamo to svojom obavezom prema društvu u kojem živimo.

Želim ponoviti da Rijeka kao moderan europski i hrvatski grad razumije da građansko društvo u pravom smislu riječi može postojati jedino ako su njegovi pripadnici svjesni svojih prava i svojih obveza te svojih odgovornosti unutar zajednice u kojoj žive. Upravo su to teme kojima se Građanski odgoj i obrazovanje bavi kao nastavni predmet.

I ovom prilikom još jednom zahvaljujem svima koji su sudjelovali u izradi ovoga priručnika kao i svim sudionicima projekta uvođenja Građanskoga odgoja i obrazovanja u riječke osnovne škole. Zahvaljujem i svim gradovima, županijama i općinama

koje su program preuzele i ocijenile vrijednim uvođenja i u svojim sredinama.

Ponajviše zahvaljujem svim učiteljima koji su prihvatili i koji prihvaćaju odgovornost u provođenju ovoga programa. Bez istinske posvećenosti ovim temama dobri rezultati primjene ne bi bili mogući. A rezultati su – više nego dobri! Hvala vam na tome.

Učenicima želim uspješan nastavak usvajanja svih važnih znanja koja se ovdje obrađuju.

Već sam napisao i ponovit ću jer držim važnim: želimo li živjeti u zemlji s visokim stupnjem zaštite ljudskih prava i sloboda pojedinaca, u zemlji koja utjelovljuje vladavinu naroda, moramo naučiti što ovi i mnogi slični pojmovi znače. A onda moramo naučiti hrabro se zauzimati za građanske vrijednosti, za čovjeka kao ljudsko biće koje je u središtu svakoga zadanog sustava.

Duboko se nadam da će se ovaj program i dalje širiti Hrvatskom, da će našu otvorenu i iskrenu ponudu prepoznati i mnoge druge sredine uz one već uključene te da ćemo, povezani optimizmom, razmjenom i solidarnošću, zajedno graditi bolje društvo.

**JOŠ JEDNOM, OD SRCA ŽELIM SVIMA
PUNO USPJEHA!**

gradonačelnik Rijeke
Vojko Obersnel

PREDGOVOR AUTORICA

Dobro došli u naš dinamični svijet
Građanskoga odgoja i obrazovanja!

Veselimo se što ćete s nama istraživati veliki broj tema koje oslikavaju život u našoj svakodnevnicu. Teme su uistinu raznolike i potaknuti njima svijet ćete moći promatrati iz mnogo različitih uloga i perspektiva. Iz perspektive odgovornih članova društva i države promotrit ćete kako funkcionira država i politička vlast, kako funkcionira demokracija i civilno društvo, kako se štite ljudska prava i prava radnika. Promotrit ćete kako se društvo suočava s novim izazovima i pojavama, od klimatskih promjena i migracija stanovništva do brige o ranjivim društvenim skupinama. Ponekad ćete prepoznavati pojave i ponašanja koji nisu poželjni. Pozivamo vas da osmislite načine kako im se suprotstavljati. Imat ćete priliku provoditi aktivnosti koje vas mogu potaknuti da postanete odgovoran poduzetnik, vrijedan volonter ili užurban novinar. Naučit ćete uspješno osmišljavati svoje slobodno vrijeme provodeći ga s onima koji su vam najdraže društvo i s onima kojima ste vi najdraže društvo. Naučit ćete se bolje brinuti o svojem zdravlju i o svojoj dobrobiti, ali i dobrobiti svih članova društva koji vas okružuju i katkada trebaju.

Priručnik donosi i teme koje se tiču različitosti – različitih obitelji, skupina koje žive u nepovoljnom društvenom položaju, različitih manjina u društvu... Ovim temama želimo istaknuti kako nas različitosti čine bogatijima i kako je u različitosti još važnije među nama pronaći sličnosti kojih ima mnogo više.

Pristupile smo pisanju priručnika rabeći rodne izraze u muškom rodu vodeći se isključivo željom da priručnik bude jednostavan i lako čitljiv. Odluka o tome nije bila laka te naglašavamo da je priručnik namijenjen jednako svakome od vas.

Na satima Građanskoga odgoja i obrazovanja bit ćete stalno u pokretu i akciji. Razgovarat ćete međusobno, ali i s brojnim sugovornicima iz svoje zajednice. Posjećivat ćete razne usta-

nove i prisustvovati raznim događajima, upoznavat ćete nove ljude i njihova iskustva. Prikupljat ćete podatke, izrađivati plakate i prezentacije, fotografirati, snimati, glumiti, poučavati i savjetovati. Ono što je sigurno – nikad vam neće biti dosadno. Pritom će vam pomoć i potporu pružati vaši voditelji Građanskoga odgoja i obrazovanja, ali i odrasle osobe od povjerenja čije vam iskustvo može biti dragocjeno.

Nakon svake obrađene teme steći ćete neko novo iskustvo i promotriti svoju ulogu u zajednici na nov način. Uvidjet ćete koliko ste važni članovi ovoga društva i koliko možete doprinijeti njegovu boljitku. Zato krenimo zajedno u uzbudljiv svijet Građanskoga odgoja i obrazovanja. Pokrenimo, unaprijedimo, uljepšajmo i osnažimo svijet oko sebe. Budimo informirani, aktivni i odgovorni građani svojega društva.

1.

ŠTO TREBA ZNATI O ŽIVOTU U DEMOKRACIJI

Demokracija je oblik vladavine u kojem vlada narod. Hrvatska je demokracija parlamentarna i predstavnička demokracija. Parlamentarna označava da je uloga predsjednika države i izvršne vlasti (premijera) uvijek odvojena. Predstavnička je jer građani Hrvatske ostvaruju vlast svake četiri godine izborom svojih predstavnika u parlament (Hrvatski sabor) te svakih pet godina izborom predsjednika države.

Vlast se dijeli na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. Zakonodavnu vlast obavlja Hrvatski sabor koji donosi zakone. Izvršnu vlast čine Vlada Republike Hrvatske i predsjednik države. Vlada predlaže Saboru zakone i druge akte, provodi zakone te vodi unutarnju i vanjsku politiku. Predsjednik Hrvatske predstavlja i zastupa državu u zemlji i inozemstvu. Brine se za obranu nezavisnosti i teritorijalnu cjelovitost Hrvatske. Sudbena vlast štiti Ustavom Republike Hrvatske i zakonima utvrđen pravni poredak Hrvatske, osigurava jedinstvenu primjenu zakona te ravnopravnost i jednakost svih pred zakonom. Zna li tko čini sudbenu vlast?

Ustav je temeljni pravni akt jedne države na osnovi kojega se donose ostali zakoni. Ustavom se propisuju i štite temeljna prava i dužnosti građana te institucija vlasti u skladu s liberalnim, demokratskim i socijalnim vrijednostima.

! važno je znati kako djeluje vlast. Građani ponekad misle da je njihova jedina uloga u vlasti izlazak na izbore pa nisu spremni javno djelovati. Aktivno uključivanje građana podrazumijeva ukazivanje na nepravilnosti i kritičko promišljanje o političkoj zajednici. Demokracija od nas zahtijeva da se uključimo u rješavanje problema, da budemo spremni na promjenu te da pomazemo i poštujemo druge.

pojmovnik

parlament
—
trodioba vlasti
—
parlamentarna demokracija
—
dužnosti
—
ovlasti

Istinska je demokracija ona koja dopustivim sredstvima, isključivo nenasilnim, brani svoju slobodu, odnosno slobodu svoje zemlje i, napokon, slobodu cijeloga čovječanstva.

— Mahatma Gandhi

aktivnosti

Od atenske demokracije do danas

- Prva demokracija razvila se u 5. st. pr. Kr. u Ateni, a podrazumijevala je izravno sudjelovanje građana u upravljanju poslovima zajednice. U suvremenim demokracijama građani ne upravljaju izravno, već biraju svoje predstavnike na koje prenose pravo upravljanja. Razmislite zašto danas nije moguće izravno upravljanje.

M Istražite

- Istražite što je ustav. Na internetu pronađite Ustav Republike Hrvatske. Odgovorite: Što možete naučiti o državi proučavajući njezin ustav?
- Deklaracijama se izražava opće stajalište Hrvatskoga sabora o pitanjima unutarnje ili vanjske politike te o drugim pitanjima važnim za državu. Proučite Deklaraciju o Domovinskom ratu i Deklaraciju o antifašizmu i razmislite zašto su važne za Hrvatsku.
- Opišite dva područja života građana u koje se, prema vašem mišljenju, državna vlast ne bi smjela miješati. Objasnite zašto ta područja moraju ostati zaštićena. Kako se ukratko mogu opisati ta područja i kako ih nazivamo?

M Upoznajte institucije vlasti

- Dogovorite posjet jednoj od institucija zakonodavne, izvršne i sudske vlasti.
- Proučite ovlasti, obveze i dužnosti Hrvatskoga sabora, Vlade Republike Hrvatske, predsjednika Republike Hrvatske i sudova. Tko je u ovome trenutku u Hrvatskoj predsjednik države, a tko premijer?

jeste li znali?

Hrvatski sabor usvojio je Ustav Republike Hrvatske 22. prosinca 1990. Međunarodni dan demokracije obilježava se 15. rujna.



ŠTO JE TO CIVILNO U DRUŠTVU

Civilno društvo (lat. civis – građanin) u najširem smislu predstavlja građane koji se organiziraju kako bi ukazali na neki problem ili na neku potrebu u zajednici te ih riješili. Građani se mogu okupiti i osnovati udrugu. Mogu djelovati i neformalno, kao pojedinci organizirani oko građanske inicijative.

Razlozi radi kojih se građani organiziraju raznovrsni su:

- A)** društveni problemi (npr. siromaštvo)
- B)** potrebe određene skupine građana (npr. osoba s invaliditetom)
- C)** zajednički interesi (navedite neke).

Uz civilno društvo (civilni sektor) postoje još dva sektora – javni (državni) i privatni sektor (tržište).

Ono po čemu je civilno društvo karakteristično jesu vrijednosti i načela na kojima se temelji – dobrovoljnost, sloboda udruživanja, solidarnost, filantropija (dobrotvornost), transparentnost, supsidijarnost, demokracija, poštivanje ljudskih prava i tolerancija.

Organizacije koje djeluju u civilnom društvu zovemo *organizacije civilnoga društva*. Udruge su najbrojniji oblik organizacija civilnoga društva.

Sve se više napušta shvaćanje civilnoga društva kao onog koje povremeno *opominje* državu kada određeni problem valja što žurnije riješiti. Danas se na civilno društvo gleda kao na ravnopravnog sudionika u promišljanju i suodlučivanju o pitanjima koja su važna za građane, primjerice o recikliranju otpada, o ravnopravnosti spolova itd.

Problemi s kojima se društvo danas suočava teško može samostalno riješiti bilo koji od triju sektora. I ne treba ih rješavati samostalno. Udružujući snage i međusobno surađujući, društveni sektori mogu postići dobre rezultate i pronaći kvalitetna rješenja svakog problema.

pojmovnik

civilno društvo

—
javni sektor

—
privatni sektor

—
organizacije civilnoga društva

—
udruge

—
suradnja

zapamti!

! Postoje organizacije koje ne promiču toleranciju prema određenim skupinama i djeluju u suprotnosti s ključnim načelima i vrijednostima civilnoga društva.

Javni sektor

ministarstva, županije, gradovi, općine, osnovne škole, bolnice...

Privatni sektor

razna poduzeća (restoran, soboslikarski obrt, IT kompanija...)

aktivnosti

Civilni sektor
udruge, zaklade, socijalne zadruge, humanitarne organizacije, sindikati...



M Razvrstajte prema pripadnosti jednom od triju sektora. Istražite čime se tko bavi i koju ulogu u društvu ima.

M Što možemo učiniti?

- Definirajte kako svaki od triju društvenih sektora može riješiti probleme i potrebe u zajednici.

PROBLEM/POTREBA U ZAJEDNICI:	NAPUŠTENE ŽIVOTINJE	BACANJE HRANE
	ULOGA	ULOGA
javni sektor	npr. osiguravanje zemljišta za azil za životinje	
privatni sektor	npr. besplatne ili jeftinije veterinarske usluge za napuštene životinje	
civilni sektor	npr. pružanje usluga zbrinjavanja životinja u azilu	

M Pozovite u goste članove organizacije civilnoga društva ili posjetite neku organizaciju civilnoga društva. Pripremite pitanja koja se tiču djelovanja te organizacije, raspitajte se koje probleme pokušava riješiti i na koji način.

! razmislite Supsidijarnost je načelo prema kojemu pravo i odgovornost za rješavanje društvenih problema pripada onima (pojedincu, organizaciji, nižim razinama vlasti) koje problem pogađa ili onima koji imaju resurse i sposobnosti riješiti ga. Razmislite koji problem možete pokušati riješiti sami, a za koji vam treba pomoć neke druge, više razine vlasti i koje?

MOJE SLOBODNO VRIJEME

Slobodno je vrijeme ono koje nam preostaje pošto ispunimo svoje školske, radne, obiteljske ili društvene obaveze i aktivnosti. To vrijeme možemo ispuniti raznim aktivnostima u skladu sa svojim željama, potrebama, interesima i mogućnostima. U slobodno se vrijeme želimo odmoriti, razonoditi, zabaviti, rekreirati, družiti ili naučiti što novo.

Načini na koje ispunjavamo svoje slobodno vrijeme mogu biti dinamični ili pasivni; pojedinačni ili skupni; organizirani ili neorganizirani. Možemo ih osmisliti sami ili u dogovoru s prijateljima i vršnjacima. Mogu ih organizirati članovi naše obitelji ili ustanove u našoj lokalnoj zajednici. Mogu biti besplatni ili se plaćaju.

Neki ljudi imaju svoj hobi, aktivnost kojom se bave u slobodno vrijeme jer im je zanimljiva, privlačna ili za nju imaju potrebna znanja ili talent. Neki ljudi vole putovati, čitati, baviti se sportom, šetati, izrađivati predmete, slikati, pjevati, plesati, glumiti, gledati filmove ili predstave. Hobiji bi nam trebali pomoći da se opustimo te da se osjećamo ugodno i sretno. Važno je osigurati si dovoljno slobodnoga vremena i provoditi ga na način koji nas čini zadovoljnim i ispunjenim.

Pri planiranju slobodnoga vremena vrijedi razmotriti još nekoliko važnih preporuka:

- > Provodite što je moguće više vremena u prirodi ili na otvorenom prostoru.
- > Družite se i što više neposredno komunicirajte s članovima svojih obitelji, s prijateljima i vršnjacima.
- > Naučite nešto novo ili unaprijedite svoje znanje ili talent.

pojmovnik

slobodno vrijeme
—
hobi

aktivnosti

Razgovarajte

- Opišite svoj radni dan ili dane tijekom vikenda. Koliko slobodnoga vremena imate? Kako ga provodite?
- Opišite omiljene aktivnosti kojima ispunjavate slobodno vrijeme. Tko vam pomaže u organizaciji slobodnoga vremena?
- Čime se sve bave vaši vršnjaci u slobodno vrijeme? Zabilježite koje im mogućnosti stoje na raspolaganju.
- Jeste li zadovoljni načinom na koji provodite slobodno vrijeme? Ako ste zadovoljni, što vas najviše veseli? Ako niste zadovoljni, kako biste željeli provoditi svoje slobodno vrijeme?
- Što se može dogoditi onima koji nisu zadovoljni načinom na koji provode slobodno vrijeme?
- Jesu li članovi vaše obitelji zadovoljni načinom na koji vi provodite svoje slobodno vrijeme?
- Koliko vremena tjedno provodite na otvorenom prostoru?

M Ispitajte

- Ispunite anketu *Kako provodim svoje slobodno vrijeme*.
- Može li se unaprijediti način na koji provodite svoje slobodno vrijeme? Kako?
- Provedite ovu anketu među svojim prijateljima i vršnjacima.

M Osmislite rad savjetovališta za slobodno vrijeme djece i mladih.

- Popišite aktivnosti koje će se u okviru savjetovališta predlagati klijentima - djeci i mladima.
- Sastavite popis pitanja za ispitivanje interesa i potreba klijenta za provođenje slobodnoga vremena.
- U skladu s interesima i potrebama klijenta ponudite mu primjerene aktivnosti.
- Objasnite klijentima zašto su ponuđene aktivnosti dobre za njih.
- Napravite reklamu za svoje savjetovalište i privucite klijente.



ISPLATI LI SE UISTINU

Pokušajte se prisjetiti jeste li se vi ili tko vama blizak ikada našli u opasnosti. Kako je do te situacije došlo? Kada sebe ili druge dovodimo u opasnost, ponašamo se rizično. Rizična ponašanja dovode do štetnih i negativnih posljedica za naše ili tuđe fizičko, psihičko i socijalno zdravlje. U najgorim slučajevima rizična ponašanja dovode do smrti.

Rizična ponašanja češća su u djece i mladih. Važan dio mozga (prefrontalni korteks) zadužen za planiranje i predviđanje posljedica naših aktivnosti razvija se postupno i nakon dvadesete godine života. Slučajne su ozljede najčešći uzrok smrti djece i mladih upravo zbog nedovoljno dobre procjene opasnosti. Ovome uzroku rizičnoga ponašanja valja dodati i hormonski i razvojno uvjetovan osjećaj nekih tinejdžera da su sveznajući i svemoćni, zatim pritiske vršnjačke skupine (društveni pritisak), želju za dokazivanjem, potrebu za odobravanjem i prihvaćanjem te prihvaćanje izazova (*challengea*).

Najčešća rizična ponašanja i uzroci nesreća djece i mladih jesu:

1. u prometu (vožnja bez kacige, vožnja s pijanim vozačem)
2. nasilna ponašanja (u realnom i virtualnom prostoru)
3. zlouporaba duhana, alkohola, droga, lijekova
4. neodgovorno spolno ponašanje (prerano i neodgovorno stupanje u spolne odnose)
5. loše prehrambene navike (nedovoljno, pretjerano ili neuravnoteženo unošenje hrane, provođenje posebnih dijeta bez savjetovanja s liječnikom)
6. neadekvatna tjelesna aktivnost (nedovoljno tjelesne aktivnosti ili pretjerano vježbanje bez stručnoga nadzora).

Kada se nesreća, ozljeda, bolest ili smrt dogode, svima je jasno da se u rizik nije trebalo upustiti. Ne dopustimo da bude prekasno za razumnu odluku.

RAZMISLIMO: Isplati li se uistinu?

pojmovnik

- rizična ponašanja
-
- prefrontalni korteks
-
- adolescencija
-
- društveni pritisak

aktivnosti



Razmislite i razgovarajte

- Što je prema vašem mišljenju presudno za upuštanje u rizična ponašanja?
- Što dokazujete opasnim ponašanjima i kome se dokazujete?
- Što možete učiniti kada vas tko nagovara ili čak prisiljava na neko od rizičnih ponašanja? Jeste li se već našli u takvoj situaciji?
- Kakav je stav našega društva prema konzumiranju alkohola, duhana i droge? Kako stav društva utječe na vaše odluke?
- Što možete učiniti kada se tko vama blizak upušta u rizična ponašanja? Kome se možete obratiti za pomoć?
- Zašto se ponašanja s vrlo opasnim posljedicama najčešće javljaju u doba adolescencije?

M Istražite

- Sljedeće teme istražite u manjim skupinama te svoja saznanja i zaključke prezentirajte drugim učenicima:
 - > uloga medija (reklama, filmova, videoigara, videoklipova itd.) na rizična ponašanja mladih
 - > slučajevi iznenadnih smrti mladih na sportskim terenima
 - > nasilje među navijačkim skupinama
 - > trgovanje ljudima (najrizičnija skupina su djevojke u dobi od 14 do 17 godina).

Pozovite u goste ili posjetite stručnjake iz područja prevencije i/ili pomoći u kriznim situacijama. Koje su to službe, ustanove i stručnjaci?

M Izradite letak, mrežnu stranicu ili videouradak kojima pozivate svoje vršnjake na razumno ponašanje i odgovorno odlučivanje.

M Izradite videouradak kojim pozivate na sportsko navijanje.

ZNAMENITE LIČNOSTI IZ HRVATSKE

Svaka se država ponosi svojim osobito zaslužnim pojedincima koji su svojim djelovanjem dali poseban doprinos razvoju nekog društvenoga područja, bez obzira na to jesu li djelovali u prošlosti ili djeluju u današnje vrijeme. To su zaslužni pojedinci koji su se bavili znanostu, umjetnošću, sportom, politikom, vojnim djelovanjem, humanitarnim radom ili su obilježili bilo koje drugo područje djelovanja svojim posebnim doprinosom ili zaslugama. To su građani naše zemlje koji su znatno pridonijeli razvoju Hrvatske ili svjetskom napretku.

Ukazivanje poštovanja zaslužnim pojedincima može se promatrati i kao poseban čin domoljublja. Prigodnim prisjećanjem na njihova djela i priznavanjem njihova doprinosa odaje se poštovanje njima osobno, ali i domovini iz koje su potekli.

Poštovanje znamenitim i zaslužnim pojedincima može se odati na mnogo načina. Zabilježiti ćemo neke koje zapažamo u svojem okruženju:

- > njihova imena dodjeljuju se ulicama, trgovima ili školama
- > na dan njihova rođenja ili smrti organiziraju se razne aktivnosti kojima se obilježava sjećanje na njihova postignuća
- > snimaju se i emitiraju prigodni filmovi ili emisije na javnoj televiziji
- > o njima se objavljuju enciklopedijski zapisi, knjige i razne publikacije
- > o njima učimo u školi.

zanimljivosti

Znamenite ličnosti često su prikazane na poštanskim markama ili novčanicama neke zemlje. Na slici su prikazane poštanske marke s likom Josipa Juraja Strossmayera i Zinke Kunc. Što znate o njima i njihovim postignućima? Pronađite još nekoliko primjera poštanskih maraka sa znamenitim ličnostima.



aktivnosti

M Zaigrajte kviz znanja: Koliko poznajete naše znamenite ličnosti?

M Istražite

- Prošećite mjestom u kojem živite ili koje posjećujete. Zapišite imena ulica koje su dobile nazive po zaslužnim pojedincima. Pronađite informacije o njihovu životu i radu.
- Potražite nazive škola u županiji u kojoj živite. Ako škole nose imena nekih znamenitih pojedinaca, pronadite informacije o njihovu životu i radu. Raspitajte se zašto škola nosi baš to ime.

Pogledajte

- Potražite televizijske emisije koje su posvećene velikanima iz Hrvatske i pogledajte ih te razgovarajte o najvažnijim i najzanimljivijim činjenicama koje ste čuli i zapazili.

M Velikani u drugim državama

- Istražite na koje se sve načine u Velikoj Britaniji iskazuje poštovanje Shakespeareu. Cijeli svijet poznaje Shakespeareovo djelo. Primjere koje pronađete podijelite s drugim članovima skupine.
- Predložite nekoliko načina kojima se može pridonijeti širenju informacija o zaslužnim pojedincima iz Hrvatske.

M Znamenite ličnosti današnjice

- Odaberite osobu iz Hrvatske koja djeluje u sadašnjem vremenu i koja je ostvarila zapažene rezultate u nekom društvenom području te opišite njezina postignuća. Predstavite osobe i njihova postignuća ostalim članovima skupine.

Među dobitnicima Nobelove nagrade za znanost nalaze se dva znanstvenika iz Hrvatske. Pronađite njihova imena i zasluge zbog kojih su dobili nagradu.

jeste li znali?

RAZLIČITI I JEDNAKI

U životu srećemo i upoznajemo razne ljude. Oni se razlikuju po brojnim osobinama, po dobi, spolu i spolnoj orijentaciji, po sposobnostima, nacionalnosti i vjeri te po iskustvima, po prošlosti koju nose sa sobom i sadašnjosti u kojoj žive te budućnosti koja je svima nama nepoznata.

Neki se ljudi nalaze u nepovoljnom položaju ili su ranjiviji u odnosu na većinu. Njihov nepovoljni položaj i ranjivost često su posljedica uskraćivanja nekih ljudskih prava (u području obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite), većeg rizika od siromaštva, diskriminacije i nasilja s kojima se suočavaju. Često im je onemogućeno da ravnopravno sudjeluju u društvenome, kulturnome, ekonomskome ili političkome životu zajednice u kojoj žive (društvena isključenost).

Skupine koje se mogu naći u nepovoljnom položaju jesu: nezaposlene osobe, djeca i starije osobe, osobe s tjelesnim invaliditetom, osobe s intelektualnim teškoćama, jednoroditeljske obitelji, migranti i azilanti, razne manjine (nacionalne, rodne), žrtve nasilja, beskućnici, izliječeni ovisnici... Nažalost, popis nije konačan. U raznim se zemljama različite društvene skupine mogu naći u nepovoljnom položaju.

Prilike u kojima se susrećemo s pripadnicima ranjivih skupina mogu nas obogatiti. Upoznavanjem njihovih životnih iskustava stječemo nova znanja i sposobnost empatije (razumijevanja tuđih osjećaja), što nas čini boljim ljudima. Ponekad zbog neznanja ili predrasuda ne znamo kako im prići ili ih čak izbjegavamo.

Zato ne zaboravimo: Pružimo drugima i sebi priliku da se upoznamo. Dijelimo puno više sličnosti nego razlika. Svi dišemo, osjećamo, imamo potrebu družiti se i pripadati, voljeti i biti voljeni. Razlike čine bogatstvo, a u različitosti valjalo bi da svi imamo jednaka prava i prilike.

pojmovnik

- nepovoljni položaj
-
- ranjive skupine
-
- društvena isključenost
-
- osobe s invaliditetom
-
- diskriminacija
-
- empatija

zapamti!

! Ne odabiremo kakvu ćemo boju kože ili očiju imati i u kojoj ćemo se zemlji roditi, ali odabiremo kakvi ćemo ljudi biti prema drugima i prema sebi samima.

! Razvijenost i napredak svakoga društva ogleda se u tome *koliko se to društvo brine o svojim najranjivijim skupinama.*

aktivnosti

M Inspektori u zajednici

- Istražite je li vaše okruženje (školske učionice, školski sanitarni čvor, javni autobus, bolnica, stambena zgrada i sl.) prilagođeno osobama s raznim vrstama invaliditeta (osobama u invalidskim kolicima, slijepim i slabovidnim osobama itd.). Popišite objekte koji nisu prilagođeni. Uz pomoć odrasle osobe osmislite dopis sa svojim zapažanjima i pošaljite ga udruzi koja se brine o osobama s invaliditetom, a potom i gradskim ili općinskim predstavnicima.

Istražite

- Osobe s invaliditetom svakodnevno dokazuju da usprkos određenim oštećenjima imaju sposobnosti i talente koji im omogućavaju aktivno i ravnopravno sudjelovanje u društvu. Jeste li čuli za Stephena Hawkinga, Beethovena, Agathu Christie ili Slavu Raškaj? Istražite njihove talente i teškoće.

M Bogatstvo različitosti

- Izradite plakat s temom *Bogatstvo različitosti* na kojem možete prikazati predrasude o nekoj ranjivoj skupini. Potom svakoj od predrasuda suprotstavite provjerene činjenice.

M Posjetite, razgovarajte, zapišite svoje doživljaje

- Posjetite organizaciju koja se bavi ranjivim skupinama stanovništva. Svoja saznanja i razmišljanja zabilježite crtežom, kratkim sastavom, plakatom ili snimkom razgovora.

M Intervjuirajte

- Osmislite pitanja za intervju s osobom s invaliditetom. Saznajte u čemu ju njezin invaliditet ograničava, a čime se sve može baviti zbog svojih sposobnosti i talenata.

Osobe s invaliditetom one su osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja. Ta im oštećenja otežavaju život. Često su u neravnopravnom položaju prema osobama koje takvih oštećenja nemaju. Zašto?

jeste li znali?

7.

(NE) VJEROVATI JE OK

Religija je sustav ideja, vjerovanja i vrijednosti kojima čovjek izražava svoj odnos prema svetome. Ona ima vanjsko obilježje i odnosi se na zajednicu koja ima jedan sustav vjerovanja, pravila i obrede. Religioznost označava odnos čovjeka prema religiji. Ona je unutrašnja, osobna, subjektivna i emocionalna.

Prvi oblici religije javljaju se još u prapovijesti kao posljedica čovjekova vjerovanja u prirodne sile. Razvojem društva nastale su politeističke pa monoteističke religije. Danas u svijetu postoji mnogo religija, a najbrojnije su kršćanstvo, islam, hinduizam, budizam i židovstvo. Neki ljudi nisu religiozni i ne vjeruju u postojanje božanstava. Oni se nazivaju ateisti. Ljudi koji smatraju da se postojanje božanstava ne može potvrditi niti opovrgnuti nazivaju se agnosticici.

Svaki čovjek ima pravo izabrati želi li biti religiozan. Ustav Republike Hrvatske jamči svima ista prava i slobode neovisno o vjeri i/ili religiji koju su izabrali. Građani Hrvatske slobodno mogu izražavati svoja vjerska uvjerenja. Unutar vjerskih zajednica postoje i udruge koje pomažu potrebitima bez obzira na to koje su vjere.

Važno je znati da poznavanjem, poštivanjem i uvažavanjem svih religija prihvaćamo različitosti i otvaramo put suživotu, dijalogu i zaštiti ljudskih prava.

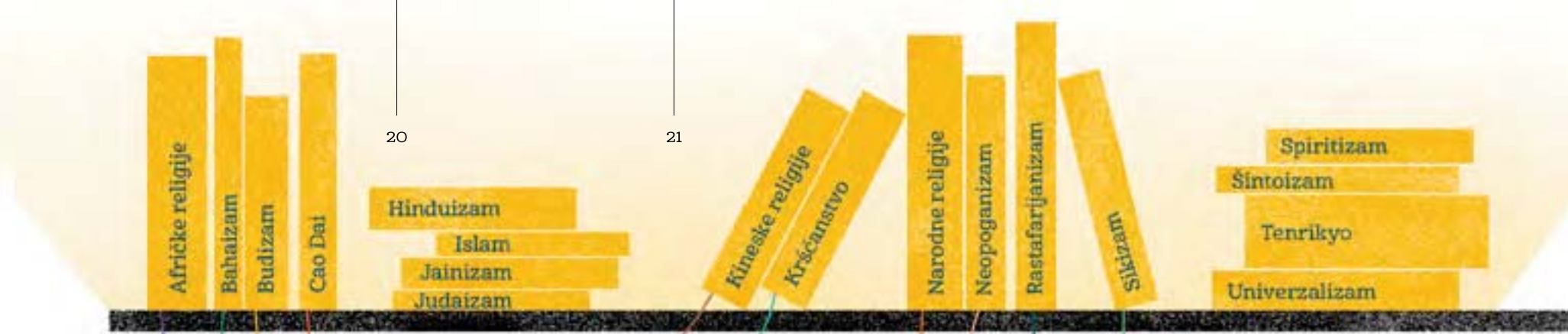
3

zajedničke
značajke religije

štovanje
i klanjanje
božanstvu

uporaba simbola
za razumijevanje
religioznih sadržaja

doživljaj
svetog



pojmovnik

- religija
- religioznost
- politeističke religije
- monoteističke religije
- ateisti
- agnosticici

aktivnosti

Razgovarajte

M Razgovarajte međusobno o svojim vjerskim uvjerenjima. Napravite prezentacije i upoznajte se s raznim vjerskim običajima.

Posjetite

• Posjetite crkvu, džamiju ili sinagogu. Usporedite ih. Dogovorite razgovore s vjerskim poglavarima.

Istražite

M Istražite što je ateizam, a što agnosticizam.

M Usporedite istočnjačke religije s dominantnom religijom u svojoj obitelji.

- Objasnite temeljnu vjersku razliku između monoteističkih i politeističkih religija. Navedite primjer monoteističke i politeističke religije.
- Danas u svijetu djeluju razni religijski pokreti i sekte. Istražite ih.

jeste li znali?

Zastupljenost stanovnika Republike Hrvatske prema vjeri (prema popisu stanovnika iz 2011. g.):

- > katolici — 86,3 %
- > pravoslavci — 4,4 %
- > muslimani — 1,5 %
- > nisu vjernici, ateisti i agnosticici — 4,6 %
- > ne izjašnjavaju se — 2,2 %
- > ostali i nepoznato — 1,1 %

PRAVEDNOST JE VRLINA

Pravednost je vrlina koja se uči od najranije dobi. Ponekad se u nekoj životnoj situaciji upitamo je li to što se događa pravedno. Kako bismo razumjeli je li što pravedno, korisno je znati da se pitanja pravde mogu podijeliti u tri kategorije:

1. DISTRIBUTIVNA PRAVDA

Postoje brojne situacije kada nešto moramo dijeliti (distribuirati) s drugima. Moramo dijeliti ono što volimo, ali i ono što ne volimo. Da bismo pravedno odlučili o podjeli zadataka i poslova unutar neke skupine, moramo uzeti u obzir sličnosti i razlike među članovima koje se odnose na njihove potrebe i sposobnosti.

Kako biste u ekološkoj akciji čišćenja školskoga vrta podijelili poslove učenicima s obzirom na to koji razred pohađaju?

2. KOREKTIVNA PRAVDA

Ako je tko štogod ukrao, može vratiti ukradeno, platiti štetu ili snositi određenu kaznu. Pravedan odgovor na loše djelo važan je kako bi se spriječilo ponavljanje djela. Ponekad se neki učenici guraju u redu za marendu i pritom učine štetu. Što je sve potrebno ispitati za donošenje ispravne odluke u ovakvom slučaju? Kako popraviti (korigirati) nastalu štetu?

3. PROCEDURALNA PRAVDA

Za pravednu odluku važno je poštivati zakonske procedure (niz određenih postupaka ili radnji). Važno je i suzdržati se od optuživanja osumnjičene osobe dok se ne dokaže da je učinila loše djelo. Što bi se moglo dogoditi da su informacije o nekom djelu netočne? Zamislimo situaciju: Vlasnik trgovine zaustavio je dva dječaka optuživši ih da su ukrali čokoladu. Nije im dopustio da objasne kako su oni upravo ušli u trgovinu i da to nisu učinili. Pozvao je policiju.

Tko nanosi nepravdu, nesretniji je od onoga koji ju trpi.
— Demokrit

pojmovnik

distributivna pravda

—
korektivna pravda

—
proceduralna pravda

zapamti!

! **distributivna pravda**
pravedan način podjela
unutar skupine

! **korektivna pravda**
pravedan način
odgovaranja na pogrešno
postupanje

! **proceduralna pravda**
pravedan način otkrivanja
i utvrđivanja pogrešnoga
postupanja

aktivnosti

M Simbol pravednosti

- Pronađite na internetu sliku božice pravde Temide. Objasnite što predstavlja.
- Nacrtajte moderni simbol pravde i izradite plakat na kojem ćete napisati kategorije pravde i njihove definicije te dati primjer neke situacije prema vrsti pravde.

Pravda na djelu

- Razgovarajte s prijateljima o primjerima loših djela u svojem razredu i procijenite jesu li odgovori na ta djela bili pravedni.

M Izaberite jednu situaciju u kojoj valja podijeliti poslove za razredni projekt. Primijenite pojmove *potrebe*, *sposobnosti* i *zasluge* da biste pravedno odlučili o podjeli poslova u razredu.

M Razne primjere životnih situacija s kojima ste se susretali na satima Građanskoga odgoja i obrazovanja razvrstajte prema kategorijama pravde.

M Igrokaz s temom pravde

- Napišite igrokaz o nekoj situaciji pravednoga načina odlučivanja, uvježbajte uloge i prikažite igrokaz na školskoj priredbi.

Stručnjaci mogu pomoći

- Definirajte jedan problem proceduralne pravde i pozovite u školu odvjetnike ili suce koji će vam pomoći u postupcima rješavanja problema koji zahtijeva uključivanje zakona za pravičnost postupka.



ODNOSI S JAVNOŠĆU - PR

Kada svoje aktivnosti želimo učiniti vidljivima široj javnosti, važno je primjereno komunicirati (razmjenjivati informacije). Svojim predstavljanjem (prezentacijom) želimo osigurati razumijevanje i potporu drugih članova društva (npr. medija, vanjskih suradnika, nadređenih, članova razrednoga odjela ili sportskoga kluba i sl.).

—
Stručnjake za odnose s javnošću nazivamo glasnogovornicima ili PR stručnjacima (prema engl. public relation). Oni znaju kako:

—
> napisati službeni dopis (uspostavljanje suradnje s vanjskim suradnicima, ustanovama, udrugama, stručnjacima itd.)

—
> komunicirati s medijima (tisak, radio, televizija i tzv. novi mediji: mrežne stranice, internetski portali, društvene mreže itd.)

—
> istražiti javno mnijenje (anketiranje, obrada, prikaz i tumačenje rezultata ankete)

—
> lobirati (zastupati svoje interese ili interese koga drugoga osobnim kontaktima radi dobivanja potpore)

—
> prikupiti potrebna financijska sredstva (sponzorstva, donacije)

—
> organizirati događanja (prezentacije, radionice, sajmove, dobrotvorne akcije...).

—
Kada želimo predstaviti sebe, svoja znanja i vještine, često moramo napisati životopis ili CV (lat. curriculum vitae). Uobičajena je i sve šire prihvaćena praksa pisanje životopisa u Europass obrascu.

—
Ponekad u komunikaciji sa sugovornicima ili čitateljima razmjenjujemo svoje misli i ideje, a ponekad iznosimo misli, ideje i djela drugih ljudi. Citiranje je navođenje misli, ideja i djela drugih ljudi. Navođenje tuđih misli i djela bez jasno istaknutoga izvora i autora tih sadržaja jest plagijat.

pojmovnik

komunikacija
—
PR (engl. public relation)
—
CV (lat. curriculum vitae)
—
lobiranje
—
citiranje
—
plagijat

aktivnosti

M Pišem svoj životopis

- Napišite svoj životopis u Europass obrascu.

M Moja kampanja

- Izradite prezentaciju o sebi i plan vlastite kampanje za željenu funkciju u zamišljenoj ili stvarnoj skupini (npr. u razrednom odjelu, sportskom klubu i sl.). Pokušajte uvjeriti druge da ste baš vi prava osoba za tu funkciju.

M Poslovno dopisivanje

- Istražite na mrežnim stranicama načine poslovnoga dopisivanja koji se preporučuju i napišite poslovni dopis.

M Suradujemo s medijima

- Pozovite medije i predstavite rad svoje skupine Građanskoga odgoja i obrazovanja. Kako bi prijenos informacija bio što precizniji, za novinare pripremite i sažetak o aktivnosti koju predstavljate.

Znamo napraviti PPT

- Načinite PPT prezentaciju o nekoj aktivnosti provedenoj u okviru Građanskoga odgoja i obrazovanja. Pronađite savjete o primjerenom izgledu prezentacije.

Ispitajte

- Anketirajte građane o dogovorenoj temi. Obradite dobivene rezultate i prikažite ih.

Citiramo

- Pronađite što o ispravnom načinu citiranja (navođenja tuđih misli i riječi) kažu pravopisni priručnici.



NAŠ DOPRINOS OČUVANJU OKOLIŠA

U današnje smo vrijeme navikli imati neke pogodnosti i koristiti se njima, a da o njima i njihovoj važnosti i ne razmišljamo. Primjerice, ako smo žedni, popit ćemo vodu iz slavine. Navikli smo da je ta voda čista i da ju najčešće možemo piti bez straha od zdravstvenih problema. Katkad se dogodi da voda nije dobra za piće, no problem se uglavnom brzo otkloni. No što ako voda bude trajno zagađena i neupotrebljiva za korištenje u kućanstvu? Gdje ćemo pronaći pitku vodu? I najvažnije - zašto je voda zagađena? Tko je kriv za zagađenje? Što se događa i što valja činiti? Što će se dogoditi ako ništa ne poduzmемо?

Zagađenje je vode samo jedan od primjera mogućih posljedica trajnoga onečišćavanja okoliša ili prekomjernoga korištenja prirodnih resursa. Stručnjaci upozoravaju da se takve pojave često događaju kao posljedica ubrzanoga tehnološkog i gospodarskog razvoja. Događaju se i kao posljedica prekomjernoga korištenja proizvoda koji onečišćuju okoliš.

Svi moramo odgovorno razmišljati o posljedicama koje onečišćenje okoliša ili prekomjerno iskorištavanje prirodnih resursa mogu imati za nas ili za naraštaje koji tek dolaze. Taj put između našeg prava na dostupnost i na korištenje prirodnih resursa te uklanjanja opasnosti da se prirodni resursi trajno onečiste pripada procesu koji nazivamo održivi razvoj. Održivi razvoj takav je razvoj koji omogućuje zadovoljavanje potreba u sadašnjosti bez ugrožavanja mogućnosti budućih naraštaja da i oni zadovoljavaju svoje potrebe.

pojmovnik

— održivi razvoj

— očuvanje okoliša

— odgovorno odlaganje
otpada

zapamti!

! Važno je čuvati svoj okoliš da bismo sačuvali ono što imamo danas za naraštaje koji će tek doći.

aktivnosti

M Istražite

- Tko može biti odgovoran za onečišćenje vode u našim domovima? Istražite razloge povremenoga onečišćenja vode u svojem mjestu. Dogovorite razgovor s odgovornom osobom i pripremite pitanja.
- Kako tvornica koja djeluje u vašoj okolini zbrinjava svoj otpad?
- Dogovorite posjet tvornici koja djeluje u vašoj okolini. Pokušajte dogovoriti razgovor s odgovornim ljudima te tvornice i doznajte kako tvornica zbrinjava svoj otpad.

M Sučeljavanje različitih perspektiva

- Razmislite na koji način različite skupine ljudi mogu promatrati isti problem. To mogu biti: ekolog koji se zalaže za očuvanje okoliša; menadžer tvornice koja nezakonito ispušta otpad u obližnju rijeku; radnik tvornice koji zarađuje za život i ne želi da se tvornica zatvori jer će izgubiti prihode; gradonačelnik ili načelnik koji odlučuje o statusu tvornice, ali i o očuvanju okoliša; građanin koji želi zadržati pravo na besplatnu pitku vodu... Podijelite uloge i pripremite što više argumenata kojima ćete braniti svoju ulogu.

M Istražite pojavu otoka smeća u oceanima.

- Istražite kako su nastali otoci smeća i koje su posljedice nebrige o okolišu.

M Pronađite u medijima.

- Pronađite medijske zapise koji svjedoče o drugim pojavama onečišćavanja okoliša ili prekomjernoga korištenja prirodnih resursa. Napravite o tome prezentaciju i sastavite poruku javnosti o odgovornom ponašanju prema okolišu.



ODLASC – DOLASC

Migracije označavaju fizičko kretanje ljudi iz jednoga područja (zemlje ili regije) u drugo. Povijest pokazuje da ljudi migriraju oduvijek, različitim intenzitetom i zbog raznih uzroka:

A) prirodnih – epidemije, vremenske nepogode, klimatske promjene

B) društvenih – ratovi, vjerska nesnošljivost

C) ekonomskih – siromaštvo, nezaposlenost, težnja za boljim uvjetima života.

Ljude koji zbog ekonomskih razloga sele u neku drugu zemlju zovemo migrantima. One koji se sele ili su protjerani iz svoje države zbog ratnih sukoba zovemo izbjeglicama. Oni odlaze u druge zemlje u potrazi za sigurnošću, zaštitom te humanijim i boljim životom.

U nedavnoj izbjegličkoj krizi veliki broj izbjeglica, djece, žena i muškaraca, došao je iz ratom pogođenih zemalja. Zna li kojih? Ponekad izbjeglice moraju putovati u tajnosti i izložiti se raznim opasnostima. Na putu punom prepreka neki od njih izgube život ili se odvoje od svoje obitelji koju kasnije teško pronalaze. Neko vrijeme mogu boraviti u izbjegličkim kampovima. Uvjeti života u kojima se tada nađu nisu sigurni ni ugodni, a često ovise o srdačnosti i razumijevanju ljudi u čiju zemlju dolaze.

Izbjeglice koji napuštaju svoju državu zbog progonstva, odnosno zato što su im ugrožena osnovna ljudska prava mogu tražiti zaštitu i utočište u stranoj državi, pa tako i u Hrvatskoj. Takve osobe zovemo azilantima.

Svi ljudi sa sobom nose određeni kulturni identitet – običaje, jezik, vjeru... Kako se boravak u stranim zemljama može odužiti ili postati trajan, važno je azilante i izbjeglice uključiti u društvo kao jednakopravne građane i pokazati spremnost na njihovo prihvaćanje. Taj se proces naziva integracija.

pojmovnik

migracije

–

izbjeglice

–

azilanti

–

kulturni identitet

–

integracija

PRAVA AZILANATA U REPUBLICI HRVATSKOJ:

boravak, sloboda kretanja, zdravstvena zaštita, obrazovanje, rad, informiranje, pravna pomoć, sloboda vjeroispovjesti

OBVEZE AZILANATA U REPUBLICI HRVATSKOJ:

poštivanje Ustava i drugih zakona i propisa Republike Hrvatske, suradnja s državnim tijelima, obavljanje lječničkoga pregleda, poštivanje kućnoga reda prihvatilišta

aktivnosti

Pogledajte i razmislite

- Pronađite i pogledajte videopriloge o izbjegličkoj krizi i razmislite kako vi možete pomoći.

Mitovi o azilantima i izbjeglicama

- Jesu li vam poznati neki mitovi o azilantima i izbjeglicama? Koji je vaš stav o njima? Pokušajte ga objasniti.

Razgovarajte s izbjeglicama Domovinskoga rata.

- Saznajte kako su se oni osjećali kada su napuštali svoje domove.
- Kako su bili prihvaćeni u drugim dijelovima Hrvatske ili u stranim zemljama?
- Kako je tekao proces njihove integracije?



jeste li znali?

Međunarodni dan migranata obilježava se 18. prosinca.

OVO SU NAŠE OBITELJI

Što za tebe predstavlja obitelj? Obitelj je zajednica koja je važna za svakoga čovjeka. Obitelj se najčešće definira kao temeljna društvena zajednica kojoj pripadaju osobe koje su povezane krvnom, odnosno biološkom vezom.

Postoje različite obitelji. Neke su od njih povezane biološkom vezom, a druge nisu. Neke su male, a druge velike. Navedimo neke. Postoje obitelji koje čine roditelji i njihova djeca. Obitelji čine i djed, baka i njihovo unučje. Jednoroditeljske obitelji su one koje čine jedan roditelj i djeca. Postoje obitelji u kojima roditelji djece više ne žive zajedno. Neke su obitelji ostale bez oba roditelja, a čine ih braća i sestre. Djeca mogu postati i članovima svojih udomiteljskih i posvojiteljskih obitelji. Postoje i obitelji koje čine dvije mame ili dvojica tata i njihova djeca. Neke obitelji ne mogu ili ne žele imati djecu, a čini ih par osoba koje se vole. Ponekad prijatelje i kućne ljubimce volimo toliko da ih držimo članovima svoje obitelji. Navedite još neke primjere različitih obitelji.

Obitelj se osjeća jer ju čine oni s kojima dijelimo najljepše i najružnije životne trenutke, uz njih se osjećamo voljeno i sigurno. Obitelj je tu i da si međusobno pomaže, da život učini lakšim i ljepšim, da komunicira, da dijeli prava i odgovornosti. Često zbog brojnih obaveza možemo tek djelić dana provesti s obitelji. Važno je da to vrijeme provedemo kvalitetno. Razmislite kako možemo kvalitetno provesti vrijeme s obitelji.

pojmovnik

obitelj

— različite obitelji

— međugeneracijska solidarnost

zapamti!

! Međunarodni dan obitelji obilježava se 15. svibnja.

! Obiteljske odnose u Hrvatskoj uređuje Obiteljski zakon.

aktivnosti

M Različite obitelji

- Prikažite različite obitelji koje vas okružuju prikupljenim fotografijama, isječcima iz novina ili crtežima. Od prikupljenoga materijala izradite plakat i upotpunite ga riječima koje za vas najbolje opisuju i predstavljaju obitelj.

M Kvalitetno vrijeme s mojom obitelji

- Osmislite i provedite kvalitetno vrijeme sa svojim obiteljima. Zabilježite za uspomenu obiteljsko druženje zajedničkom fotografijom uz kratak pisani osvrt na provedene trenutke.

M Stariji članovi obitelji i zajednice

- Starije članove svojih obitelji ponekad zanemarujemo ili ih uzimamo zdravo za gotovo. Razmislite što od njih možete naučiti, a čemu vi njih možete poučiti.

Jeste li upoznati s pojmom međugeneracijska solidarnost i njegovim značenjem? Istražite ga.

Osmislite način na koji ćete starijem članu zajednice (članu obitelji, susjedu, starijoj osobi na ulici, u autobusu) pokazati da je i on vrijedan i važan član našega društva.

M Razgovarajte sa starijim osobama.

- Posjetite udrugu umirovljenika. Razgovarajte sa starijim osobama i zabilježite svoja saznanja.



PRAVO NA RAD

Ustav Republike Hrvatske svakom građaninu jamči pravo na rad i slobodu rada. Svaki zaposleni radnik ima pravo na zaradu kojom može sebi i obitelji osigurati slobodan i dostojan život. Osim toga svaki radnik u okviru radnoga odnosa ostvaruje prava koje mu je poslodavac dužan osigurati. Navest ćemo nekoliko primjera. Svaki radnik ima pravo: na tjedni odmor, na plaćeni godišnji odmor, na socijalnu sigurnost, na zdravstveno osiguranje, na rodiljni i roditeljski dopust i na niz drugih prava.

U praksi se vrlo često događa da radnici ne mogu ostvariti svoja prava ili da poslodavci krše stečena prava. Zato je važno da svaki radnik dobro poznaje svoja prava i obaveze, ali i načine na koje može zaštititi i ostvariti svoja prava u slučaju njihova kršenja. U današnje se vrijeme radnici suočavaju s kašnjenjem ili neisplatom plaća, nezadovoljavajućom visinom plaća, neizvršavanjem obaveza poslodavaca prema njima, uskraćivanjem materijalnih prava, lošim uvjetima rada i brojnim drugim problemima.

Radi zaštite svojih gospodarskih i socijalnih interesa svi zaposleni imaju pravo osnivati sindikate. Sindikat je dobrovoljna, solidarna organizacija radnika koja promiče socijalna i materijalna prava radnika i bori se za njih. Socijalna je organizacija jer pomaže svojem članu u nevolji, a solidarna je jer članovi sindikata pomažu onima koji su u nepovoljnijoj situaciji. No događa se da radnici nemaju uvijek potporu svojih sindikata pa se samostalno zauzimaju za ostvarivanje svojih radnih prava. Postavlja se pitanje zašto uopće dolazi do kršenja ustavnih prava na rad i ostvarivanja radnih prava.

pojmovnik

- pravo na rad
- radnička prava
- sindikati
- sindikalno organiziranje

aktivnosti

Upoznajte priču radnica propale tvornice Kamensko.

- Istražite što se dogodilo radnicama tvornice Kamensko. Razgovarajte o njihovim radnim pravima i kako su im ona uskraćena. Razmotrite što su sve činile kako bi zaštitile svoja prava.

M Pitajte i istražite

- Pitajte odrasle članove svoje obitelji ili poznanike da nabroje svoja prava koja su stekli u okviru radnoga odnosa.
- Pronađite informacije o sindikatima u Hrvatskoj.
- Pitajte odrasle članove svoje obitelji jesu li učlanjeni u sindikate. Koji su to sindikati?
- Razgovarajte sa svojim učiteljima o njihovim sindikatima i načinu njihova djelovanja. Neka vam opišu jednu situaciju iz koje je vidljivo djelovanje sindikata učitelja u zaštiti interesa i prava članova.
- Opišite rad jednoga sindikata i pronadite o njemu sljedeće informacije:

PITANJA	ODGOVORI
Kakva je organizacijska struktura sindikata?	
Za koja se pitanja ili probleme zalažu sindikati? S kim su razgovarali o problemima?	
Što su tražili sindikati, a što oni s kojima su pregovarali?	
Što su poduzeli sindikati? Koje su aktivnosti proveli?	
Jesu li pregovori završili nekim promjenama?	

jeste li znali...

kako se postaje članom sindikata? Pojedinci potpisuju pristupnicu, odnosno izjavu kojom potvrđuju da dobrovoljno pristupaju sindikalnoj organizaciji. Radnik samostalno odabire u koji će se sindikat udružiti, a jedini je uvjet da dobrovoljno pristaje na prihvaćanje pravila iz statuta odabranoga sindikata. Sindikati su najčešće organizirani kao strukovni sindikati.

STVARAMO SVOJU BUDUĆNOST

Biti poduzetnik ne znači samo imati svoje poduzeće. Riječ je o osobi koja je spremna raditi na ostvarenju svojih ideja, želja i ciljeva. Poduzetništvo se odnosi na posao, obitelj i širu društvenu zajednicu. Poduzetnici su ljudi spremni preuzeti inicijativu u rješavanju svojih potreba i problema ili potreba i problema drugih ljudi.

Poduzetništvo predstavlja proces u kojem prilike i ideje pretvaramo u vrijednosti, bilo ekonomske ili društvene. Primjerice, poduzetništvo može biti usmjereno na stjecanje dobiti (zarade) kao i na pokretanje značajnih promjena u društvu (društveno poduzetništvo).

Dio svojega znanja, rada ili dobiti mnogi poduzetnici odgovorno ulažu u društveno korisne aktivnosti (društveno odgovorno poslovanje).

Poduzetništvo podrazumijeva ideju, kreativnost (smišljanje čega novog), radoznalost, inicijativu, hrabrost, odgovornost, snagu da učimo iz pogrešaka i neuspjeha, upornost, ali i mogućnost da sami utječemo na svoju budućnost.

Kako ne bismo buduće naraštaje ugrozili svojim inovacijama (primjenom novoga ili znatno boljega rješenja ili ideje), moramo čuvati okoliš i prirodne izvore (vodu, zrak, tlo, biljke, životinje...). Takav se odnos prema okolišu naziva održivim razvojem.

U svijetu je sve prisutnije zeleno poduzetništvo koje podrazumijeva realizaciju ideja, ali i financijsku dobit bez štetnoga utjecaja na okoliš. Primjerice, korištenje obnovljivih izvora energije i recikliranje materijala.

pojmovnik

- poduzetništvo
-
- kreativnost
-
- inovacija
-
- društveno (socijalno) poduzetništvo
-
- zeleno poduzetništvo
-
- društveno odgovorno poslovanje

aktivnosti

Naša inovacija

Podijelite se u timove, osnujte poduzeće i pokrenite svoju inovaciju prateći sljedeće korake:

1. Ideja:

- A) istražite i definirajte potrebu ili problem koji želite riješiti
- B) definirajte kome je novi proizvod namijenjen
- C) osmislite proizvod kojim možete zadovoljiti potrebu ili riješiti problem (provjerite postoji li već takav ili vrlo sličan proizvod na tržištu)

2. Planiranje:

- A) početni trošak (materijal, izrada, oglašavanje, prodajni prostor ili dostava)
- B) izvor početnih sredstava (ugovor o povratu sredstava)
- C) cijena proizvoda
- D) način oglašavanja
- E) način prodaje (gdje, kada)

3. Izradite promidžbene materijale i osmislite načine promidžbe.

4. U timu dogovorite detalje o društveno korisnim aktivnostima svojega poduzeća.

Poznati poduzetnici

- Pronađite i proučite biografije poznatih poduzetnika. Razgovorom pokušajte otkriti neke njihove zajedničke osobine.
- Pozovite u goste ili posjetite poduzetnika i razgovarajte o izazovima pokretanja i vođenja poduzeća.
- Potražite primjere društveno odgovornoga poslovanja poduzeća u svojoj lokalnoj zajednici (stipendije, potpora rada udruga, financiranje projekata...) i proučite ih.

Istražite

- Istražite zašto gospodarenje otpadom u svijetu predstavlja vrlo unosan posao.



ŽIVOT NA ULICI

Pokušajte zamisliti kako izgleda uobičajeni život u obitelji ili drugoj zajednici koju možemo nazvati domom (razredu, učeničkom domu). U toj bi se zajednici svi trebali osjećati sigurno, svatko bi trebao znati da pripada upravo toj zajednici i da s drugim članovima može podijeliti svoje radosti i brige. Svatko bi trebao imati redoviti doručak, ručak i večeru te bi se trebao odmoriti i razonoditi uz svoju omiljenu aktivnost. No zapitajmo se imaju li svi ljudi dom i zajednicu u kojoj se osjećaju sigurno, prihvaćeno i uključeno. Nažalost, odgovor je – nemaju.

Na ulicama grada ili sela u kojem živimo katkad vidimo prosjaka, beskućnika koji leži na klupi u parku ili na pločniku ili čovjeka koji prebire po kontejnerima sa smećem. Jeste li ikad razmišljali što se dogodilo tom čovjeku? Zašto on nema svoju sigurnu zajednicu u kojoj će redovito doručkovati, ručati ili večerati? Je li taj čovjek isključen iz društva? Treba li mu pomoći da se ponovo uključi? Tko mu može pomoći? Zašto taj čovjek nema dovoljno sredstava za dostojanstven život? Zašto nema novaca za hranu?

Osobe koje primjećujemo u svojoj sredini ukazuju na to da svi ljudi nemaju svoju sigurnu zajednicu. Oni su primjeri društvene isključenosti, primjeri života u nepovoljnim osobnim i društvenim okolnostima. Neki su ljudi izgubili mogućnost da žive dostojanstveno. Valja se zapitati što možemo učiniti. Što može učiniti društvo, a što ja mogu učiniti?

pojmovnik

društvena isključenost
—
društveno osjetljivi položaj
—
društvena nepravda
—
nepovoljne životne okolnosti
—
pravo na dostojanstveni život

aktivnosti

M Pretražite i dokumentirajte

- Pretražite mrežne stranice i pronađite primjere koji opisuju društvenu isključenost. Pronađite i spremite snimak TV emisije u kojoj se govori o društvenoj isključenosti. Prošećite ulicom i opišite što ste vidjeli. Razgovarajte s prosjakom ako ga već dugo susrećete.

M Napravite prezentaciju o primjerima društvene isključenosti koje ste pronašli i razgovarajte s drugim učenicima o njima.

- Tijekom rasprave odgovorite na pitanja:
 - > Znae li što se dogodilo tim ljudima? Jesu li ostali bez članova svojih obitelji? Jesu li podignuli veliki kredit koji nisu uspjeli vratiti? Jesu li pristali nekome biti jamci ili sudužnici pri uzimanju kredita?
 - > Što može napraviti netko iz naše društvene zajednice da bi se spriječile takve sudbine?
 - > Što može napraviti svaki čovjek za sebe da se odjednom ne zatekne u takvoj situaciji?
 - > Što društvo treba učiniti da pomogne ljudima koji su se već zatekli u takvoj situaciji?

M Istražite kako se vaša lokalna zajednica brine o beskućnicima i drugim potrebitim članovima zajednice.

- Istražite postoje li u vašoj lokalnoj zajednici ustanove poput pučke kuhinje ili prihvatilišta za beskućnike. Tko ih je osnovao i tko radi u tim ustanovama?

Predložite akciju

- Razmislite i predložite što škola ili razred mogu učiniti da bi se što rjeđe događale takve situacije ili da se pomogne ljudima koji su se već zatekli u nepovoljnim okolnostima. Podijelite svoje prijedloge s učenicima neke druge škole.



INFORMIRANI SMO, AKTIVNI I ODGOVORNI

Aktivnim građanima ne postajemo preko noći ili u jednoj školskoj godini. To je proces koji učimo od malih nogu. Da bismo postali aktivni i odgovorni članovi društva, potrebno je steći i razvijati građansku kompetenciju i povezivati se sa zajednicom, uočavati zajedničke potrebe i probleme i usuditi se za zajednički djelovati.

Građani imaju pravo na pristup informacijama. To je jedno od temeljnih ljudskih prava zajamčenih Ustavom Republike Hrvatske. Tijela javne vlasti objavljuju određene informacije i dokumente na mrežnim stanicama, a na zahtjev građana dužna su omogućiti pristup zatraženoj informaciji. Na internetu možemo pronaći obrasce zahtjeva za pristup informacijama. U pojedinim slučajevima tijela javne vlasti mogu ograničiti pristup informacijama zbog tajnosti podataka.

U predstavničkoj demokraciji građani referendumom mogu ispravljati rad svojih predstavnika i pozivati na odgovornost vlast i oporbu. Međutim, referendum ponekad može ugroziti osnove demokracije ako se radi o pitanjima ljudskih prava. Takav su primjer referendumi kojima se žele ograničiti prava manjinama.

Uključivanje građana u odlučivanje i nadgledanje provođenja politike vlasti iznimno je važno za oblikovanje društva u kojem se poštuju ljudska i građanska prava.

! važno Građanske inicijative pokreću sami građani koji nastoje ukazati na određene probleme u zajednici. Kada ispune svrhu okupljanja, uglavnom prestaju djelovati, ali mogu osnovati udruge i nastaviti djelovanje.

pojmovnik

- aktivni građani
-
- oblici građanskoga djelovanja
-
- pristup informacijama
-
- referendum
-
- građanske inicijative
-
- peticija
-
- tribina

aktivnosti

Demokracija na djelu

M Pronađite na internetu Zahtjev za pristup informacijama. Ispunite obrazac u kojem ćete navesti informaciju koja vas zanima i tijelo vlasti kojem ćete ga uputiti.

M Napišite peticiju koju ćete dostaviti osobama koje odlučuju. To može biti, na primjer, peticija kojom se zalažete za izgradnju azila za životinje u svojem mjestu.

- Organizirajte tribinu u svojoj školi ili mjesnom odboru o nekom problemu koji ste uočili u zajednici. Pozovite osobe iz javnoga života. Napišite poziv građanima za tribinu i istaknite ga na mjestima gdje se obično stavljaju obavijesti.

M Zamislite zakon koji diskriminira tako da različitim društvenim skupinama dopušta nejednak pristup obrazovanju. Navedite kako ćete postupiti da biste djelovali na vlast da promijeni zakon.

M Referendum u Hrvatskoj

Pronađite na internetu informacije o tome na koliko su referendumu do sada izašli građani Hrvatske i o čemu su odlučivali.

Naša lokalna zajednica

- Istražite djeluje li neka građanska inicijativa u vašem mjestu ili je djelovala ranije.
- Pronađite mrežne stranice organizacija civilnoga društva i navedite koja je njihova uloga u promicanju aktivnoga građanstva. Posjetite neku organizaciju civilnoga društva.

Učimo druge

- U manjim skupinama istražite nekoliko oblika građanskoga djelovanja. Zabilježite informacije i pronađite primjere. Prezentirajte uradak razredu.



TKO, GDJE I KAKO ŠTITI NAŠA PRAVA

„Sva se ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.“ Tako započinje 1. članak Opće deklaracije o ljudskim pravima. Svakom su čovjeku zajamčena ljudska prava na temelju njegova postojanja kao čovjeka i ne mogu mu biti oduzeta. Stoga je jako važno znati koja prava imamo te kome se i kako možemo obratiti ako su ona prekršena.

Na međunarodnoj razini naša prava štite Ujedinjeni narodi. Pri UN-u djeluju razne komisije i odbori koji nadgledaju poštivanje ljudskih prava. Navedite neke od instrumenata zaštite ljudskih prava u sklopu UN-a.

Na europskoj razini zaštićeni smo europskim sustavom za zaštitu ljudskih prava jer je Hrvatska članica Vijeća Europe i Europske unije. Sudski nadzor za zaštitu ljudskih prava povjeren je Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu, a u Luksemburgu se nalazi Europski sud pravde.

U Hrvatskoj su Ustavom Republike Hrvatske zajamčena prava i slobode čovjeka, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju i drugim osobinama. Prema priloženoj shemi analiziraj koje su sve institucije zadužene za zaštitu ljudskih prava u Hrvatskoj.

Poštujući ljudska prava i dostojanstvo ljudi koji žive oko nas, već sudjelujemo u zaštiti i promicanju ljudskih prava.

INSTRUMENTI ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA

međunarodne
konvencije

Ustav RH

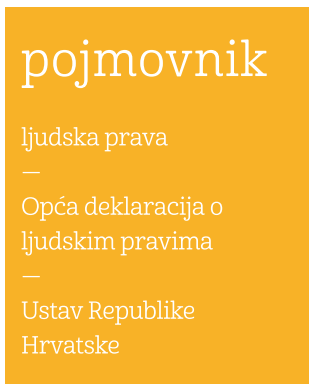
zakoni

pojmovnik

ljudska prava

—
Opća deklaracija o
ljudskim pravima

—
Ustav Republike
Hrvatske



aktivnosti



Hrvatski sabor
i njegova tijela



Ustavni sud RH



tijela sudbene
vlasti



Savjet za
nacionalne
manjine



organizacije
civilnoga društva



Ured predsjednika



tijela Vlade RH



pravobranitelji

Raspravite

M Odaberite jedno pravo koje vam pripada i zamislite da je ono prekršeno. Napišite što biste sve učinili kako bi se vaše pravo prihvatilo. Kome biste se sve obratili za pomoć?

- Na internetu pronađite neke primjere kršenja ljudskih prava i u skupini raspravite o tome.

Istražite

M Istražite koja tijela Vlade Republike Hrvatske štite ljudska prava.

M Pronađite na internetu organizacije civilnoga društva koje se bave zaštitom ljudskih prava.

M Istražite deklaracije koje štite ljudska prava na međunarodnoj razini.

M Odaberite jednu instituciju u Hrvatskoj zaduženu za zaštitu ljudskih prava i opišite što je sve u njezinoj nadležnosti.

- Istražite ulogu medija u promicanju ljudskih prava.

Naša lokalna zajednica

• Istražite postoje li tijela za zaštitu ljudskih prava u vašoj lokalnoj zajednici. Ako postoje, dogovorite susret s njima.

M Crtežom i riječima za naša prava

• Nacrtajte strip u kojem ćete prikazati kako se i gdje krše ljudska prava i kako se mogu zaštititi ugrožena prava.

jeste li znali?

Međunarodni dan ljudskih prava obilježava se 10. prosinca.

DJELUJMO VOLONTIRAJUĆI

Prava i obveze volontera definirana su Zakonom o volonterstvu. Volonter ima pravo biti kvalitetno pripremljen za volonterski rad i volontirati u sigurnim uvjetima. Ima pravo na odmor tijekom volontiranja i na osiguranje svega što je potrebno za volontiranje (radni materijal, osvježenje...). Naučiti nešto novo, upoznati nove prijatelje, doživjeti pozitivno iskustvo i biti nagrađen za svoj trud – prava su volontera.

Naravno, svaka uloga nosi i određene odgovornosti i obveze. Volonter ima obvezu poštovati i kulturno se ophoditi prema organizatoru volontiranja, drugim volonterima i korisnicima volontiranja. Čuvanje povjerljivih i profesionalnih informacija važna je obveza volontera. Volonter ima obvezu odbiti volontiranje koje je suprotno zakonu i koje narušava tuđa prava, ali i takvo volontiranje koje ne zna kako odraditi!

Volonteri koji poznaju svoja prava i obveze spremni su za akciju. Prilike za volontiranje svuda su oko nas. Možemo ih pronaći u školi ili u široj zajednici. Primjerice, ako su zelene površine oko naše škole nedovoljno iskorištene ili pak neuređene, možemo organizirati volontersku akciju uređenja školskoga okoliša.

Volonterska je akcija aktivnost kojom se u kratkom razdoblju želi riješiti stvaran i uočljiv problem. Akcija može uključiti veliki broj učenika koji se podijeljeni u manje timove zadužuju za razne poslove – tim za prikupljanje smeća, tim za sadnju bilja i drugi.

Za uspješnost volonterske akcije važno je dobro planiranje pri čemu nas mogu voditi sljedeći koraci:

1. PRIPREMA: Definirajte cilj i naziv akcije. Izradite plan. Pronađite druge volontere i podijelite im zaduženja. Nabavite sve što je potrebno za akciju.

2. AKCIJA: Poželite svima dobrodošlicu. Volontirajte! Zahvalite svima na sudjelovanju.

3. REFLEKSIJA: Usporedite stanje prije i poslije volontiranja. Napišite izvještaj o akciji i objavite ga.

pojmovnik

Zakon o volonterstvu

— organizator volontiranja

— prava volontera

— obveze volontera

— volonterska akcija

sudjelujte »

U Hrvatskoj se od 2011. godine provodi nacionalna manifestacija *Hrvatska volontira* koja promiče volontiranje u zajednici. U nju se uključuju i osnovne škole diljem Hrvatske.

Zelena i Plava čistka jednodnevne su volonterske akcije čišćenja divljih odlagališta otpada, odnosno mora, podmorja i priobalja duž hrvatske obale.

aktivnosti

M Ako volonteri imaju svoja prava i obveze, moraju ih imati i organizatori volontiranja. Razmislite o njima i zapišite ih.

M Osmislite volontersku akciju i izradite njezin plan koji uključuje korake: priprema, akcija i refleksija.

M Izradite zahvalnicu kojom volonterima zahvaljujete za uloženi trud i vrijeme. Što biste im željeli poručiti?



jeste li znali?

Neki hrvatski gradovi, općine i županije u suradnji s neprofitnim organizacijama dodjeljuju godišnje nagrade volonterima i organizatorima volontiranja za uloženi trud i vrijeme. Postoji i državna nagrada za volontiranje koju dodjeljuje Republika Hrvatska.

DA ZA POŠTIVANJE RAZLIČITOSTI, TOLERANCIJU I MIR

U cilju prevencije i smanjivanja stope nasilja mladi i odrasli diljem Hrvatske pokreću akcije i programe kao što su: *Živim život bez nasilja*, *In memoriam Miroslav Tuđić - da se više nikada ne ponovi*, *Prekini lanac*, *Za nasilje nema opravdanja*, *Ambasadori nenasilja* i mnoge druge. Pokrenite i vi akciju ili se priključite postojećim akcijama promicanja mira i tolerancije!

Nasilje ili zlostavljanje čine sva ponašanja koja ugrožavaju fizičko, psihičko, seksualno, ekonomsko i socijalno blagostanje. Nasilje se, nažalost, događa svuda oko nas, u obitelji, u ljubavnim vezama, u školi, na radnom mjestu, na sportskim terenima itd. Ponekad se događa i tamo gdje najmanje očekujemo.

Ako vi ili tko vama poznat trpite bilo kakav oblik nasilja, zatražite pomoć. Za pomoć se možete obratiti odrasloj osobi od povjerenja (roditeljima/starateljima, učitelju, liječniku, psihologu itd.) ili nazvati jedan od brojeva službi za pomoć (*Hrabri telefon*, *Telefon za psihološku pomoć*, *SOS telefon*, *Plavi telefon*).

Nasilnik može biti svatko: član obitelji ili obiteljski prijatelj, djelatnik neke ustanove, vama poznata ili nepoznata osoba bilo koje dobi, spola, stupnja obrazovanja, socijalnoga statusa, nacionalnosti.

Do nasilja može doći zbog nerazumijevanja, netolerancije i nepoštivanja tuđih prava, potreba, interesa, stavova i vrijednosti.

! važno U skladu sa zakonskom regulativom Republike Hrvatske svaki je građanin dužan prijaviti sumnju na zanemarivanje ili zlostavljanje djece. Prijava se može uputiti Centru za socijalnu skrb, policiji i Uredu pravobraniteljice za djecu.

pojmovnik

tolerancija
—
poštivanje različitosti
—
mirno rješavanje sukoba

zapamti!

! Razlike među ljudima nisu uzrok nasilja, ali su često nasilnicima opravdanje za zlo koje čine.

aktivnosti

Stolac istine

- Zaigrajte *Stolac istine*. Kada na vas dođe red u igri, opišite svojim prijateljima jednu situaciju u kojoj ste se osjećali isključeni ili odbačeni od neke osobe ili skupine.

M Ekspedicija – bogatstvo različitosti

- Zamislite da morate na godinu dana otputovati na neko zahtjevno odredište (npr. na Južni pol, u prašumu i sl.). Ekspedicija osim vas može imati još šest članova. Koga biste povelili sa sobom i zašto?

Istražite

- Istražite razne načine prevencije nasilnih i drugih rizičnih ponašanja mladih u svijetu (npr. Hoops for Peace).

Videouradak

- Izradite videouradak kojim promičete toleranciju i mir. Ako možete, u snimanje uključite i vanjske suradnike.

Razmislite i razgovarajte

- Posljedice svakog rata jesu i stradanja civilnoga stanovništva. Mnogi spas pronadu u izbjeglištvu. Jesu li stanovnici kraja u kojem živite odlazili u izbjeglištvo ili su imali prilike pomagati izbjeglicama?

- Nažalost, poznati su slučajevi smrtnoga stradanja vaših vršnjaka koji su posljedica bespotrebnog nasilja. Kako se tragedija mogla izbjeći?
- Nasilje je često povezano s drugim rizičnim ponašanjima. Objasnite.
- Jeste li sami ikada bili izloženi porugama ili ismijavanju?
- Razgovarajte o osjećajima žrtava verbalnoga nasilja.
- Koja je uloga organizacija civilnoga društva u promicanju mira i tolerancije?



KAKO VOLIM DOMOVINU

Domoljublje ili patriotizam (lat. patria - domovina) istoznačnice su koje označavaju ljubav prema domovini. Domoljublje podrazumijeva poštivanje svega onoga što čini domovinu. Domovinu čine ljudi koji u njoj žive, jezik, povijest, kultura i tradicija te prirodne posebnosti. Voljeti domovinu znači doprinositi njezinu napretku, čuvati ju te ukazivati na nepravilnosti u društvu. Biti domoljubom znači voljeti sve ljude koji žive u domovini, štiti slobodu svakoga čovjeka i poštivati različitosti te priznavati drugim nacijama ista ona prava koja tražimo za sebe ili za pripadnike svoje nacionalne, vjerske ili neke druge zajednice.

Domoljublje neki poistovjećuju s nacionalizmom, što je netočno.

Nacionalizam je svjetonazor ili ideologija prema kojoj je za pripadnike nekoga naroda odnos prema vlastitoj naciji važniji od bilo kojeg drugog elementa pojedinačnog ili skupnog identiteta. U pozitivnom smislu nacionalizam predstavlja poštovanje i slavljenje vrijednosti vlastite nacije. U negativnom smislu nacionalizam se poistovjećuje sa šovinizmom, odnosno s isključivosti, mržnjom i nasiljem prema pripadnicima drugih nacija.

Nacionalistički pokreti pojavljivali su se u raznim razdobljima u povijesti. U 20. stoljeću u Italiji bio je to fašizam, a u Njemačkoj nacizam. Kao odgovor na njih nastao je antifašistički pokret čije su članice pobijedile u Drugome svjetskom ratu. Temeljne vrijednosti antifašizma - demokracija, sloboda, tolerancija, solidarnost i odbacivanje svakog oblika ekstremizma i totalitarizma, ugrađene su i u Ustav Republike Hrvatske te uz Domovinski rat čine temelj suverene i demokratske Hrvatske. Iako je zakonom zabranjeno isticanje simbola koji veličaju šovinističke pokrete, neke ih osobe ipak ponekad ističu čime nanose štetu ugledu svoje domovine.

Domoljublje - to je čovjekoljublje. Domoljub sam zato što sam čovjek i zato što volim ljude. Nikoga ne isključujem.

— Mahatma Gandhi

pojmovnik

domoljublje
ili patriotizam
—
nacionalizam
—
šovinizam
—
antifašizam

zapamti!

! Domoljublje je pozitivan stav koji pomaže napretku i ugledu domovine te mora nadvladati šovinizme.

aktivnosti

Istražite

- Istražite ulogu i značaj antifašizma u prošlosti i danas.

M Pročitajte pjesmu Silvija Strahimira Kranjčevića Moj dom i poslušajte pjesmu Moja domovina koju izvodi Hrvatski Band Aid.

- Koja je tema ovih pjesama?
- U kojim su povijesnim razdobljima nastale?

- Na međunarodnim natjecanjima u znanju naši učenici postižu izvrsne rezultate. Pronađi koja su to natjecanja. Doprinosi li na taj način ugledu svoje domovine? Istražite na koje još načine možemo doprinijeti ugledu svoje zemlje.

M Pokrenite akciju uklanjanja natpisa mržnje.

- Mnogi javni zidovi ispisani su raznim neprimjerenim, uvredljivim natpisima. Jeste li ih uočili? Prošećite ulicama svojega mjesta. Zapišite takve natpise ili ih fotografirajte. Analizirajte njihov sadržaj. Što govore? Razgovarajte o tom problemu.

M Napišite navijačku pjesmu i izradite transparente kojima biste bodrili naše sportaše na sportskim natjecanjima.

M Hrvatska u svijetu inovacija

- Istražite po kojim je kreativnim inovacijama Hrvatska prepoznata u svijetu. Kakve uspjehe postižu naši mladi inovatori i znanstvenici? U koje su sve međunarodne projekte uključeni?



GLAS RAVNOPRAVNOSTI

Feminizam je pokret koji je usmjeren na izjednačavanje prava žena s pravima muškaraca, a javio se u 19. stoljeću u Europi i SAD-u. Uvodi razlikovanje spola, kao biološke odrednice žena i muškaraca, od roda koji predstavlja društvene uloge koje se tradicionalno pripisuju ženama odnosno muškarcima. Upravo su rodne uloge koje se pripisuju ženama (npr. žene domaćice) odnosno muškarcima (npr. muškarci automehaničari) uzrok društvene neravnopravnosti i rodno uvjetovane diskriminacije.

Feminizam je utjecao na mnoge promjene u društvu: na pravo glasa za žene, na pravo na obrazovanje i zapošljavanje žena, na pravo žena na rastavu braka, na reproduktivna prava i na zdravlje žena. Zvuči li vam zastrašujuće što žene nemaju odvijek ova prava?

Iako su ženama u Hrvatskoj zakonima zajamčena ista prava kao i muškarcima, brojne su situacije u kojima se ženska prava i danas krše. Žene su i dalje manje plaćene od muškaraca za isti posao, manji broj žena sudjeluje u rukovodećim i upravljačkim poslovima. Žene su češće žrtve obiteljskoga i seksualnoga nasilja. Njima se češće trguje i češće ih se prisiljava na prostituciju.

zamisli... Godine 1800. djevojčice i žene nisu smjele nositi hlače, nisu smjele ići u školu i nisu imale pravo glasa. Morale su se udati za onoga koga odabere muški član njihove obitelji. Nisu smjele zarađivati. Što možeš učiniti da se ovo ne ponovi?

istražite »

Borbu za prava žena krajem 19. i početkom 20. stoljeća obilježile su sufražetkinje (engl. suffrage - pravo glasa). Što je bio glavni cilj njihova djelovanja? Zašto se Međunarodni dan žena obilježava 8. ožujka?

pojmovnik

feminizam

—

spol

—

rod

—

prava

—

sufražetkinje

zapamti!

! Rodna ravnopravnost načelo je koje podrazumijeva jednakost u pravima, odgovornostima i mogućnostima svih ljudskih bića bez obzira na njihov rod.

aktivnosti

M Stereotipne igračke

- Postoje li razlike između igračaka za djevojčice i za dječake? Kakvim nas rodnim stereotipima uče igračke?

M Razvrstajte izjave koje otkrivaju spolne razlike i rodne predrasude, a koje se mogu čuti u svakodnevnim razgovorima.

M Istražite primjere kršenja ženskih ljudskih prava.

Razmislite postoje li neka područja života u kojima su muškarci diskriminirani.

- Istražite imaju li muškarci pravo na roditeljski dopust.

M Učinite svoj razred rodno ravnopravnijim!

- Osmislite razredna pravila kojima ćete poticati jednako ponašanje prema svima.

M Poznate povijesne ličnosti i njihovi stavovi o ženama

- Pročitajte izjave poznatih ličnosti o ženama. Kako biste odgovorili na njihove izjave? Gleda li se i danas tako na žene?

M Zaigrajte antistereotipni bingo!

jeste li znali?

- Novozelandske su pravo glasa dobile još 1893. godine.
- Prve su u Europi pravo glasa dobile Finkinje 1906. godine.
- Žene u Hrvatskoj, u sklopu bivše Jugoslavije, ostvarile su pravo glasa 1945. godine.
- Posljednje su u Europi pravo glasa dobile Švicarke, tek 1971. godine, a u kantonu Appenzell Innerrhoden žene su dobile pravo glasa 1991. godine.
- U Saudijskoj Arabiji žene su pravo glasa dobile tek u 2011. godini.
- Vatikan je država u kojoj glasuju samo kardinali, a prema crkvenim pravilima službu kardinala mogu vršiti samo muškarci.



MOJI ODABIRI I ODLUKE

U adolescenciji (razdoblju od 12. do 20. godine) postupno prelazimo iz djetinjstva u odraslu dob. To je doba intenzivnoga razvoja našega identiteta (ono što jesam, ono po čemu sam jedinstven). Ponekad i ne znajući tražimo odgovore na pitanja: Tko sam?, Kakav sam?, Tko će se htjeti družiti sa mnom?, U koju ću se srednju školu upisati?, Koje ću zanimanje odabrati?.

Imamo snažnu potrebu za osamostaljivanjem i za privatnošću. Naši vršnjaci imaju znatno veći utjecaj na nas. Ponekad se javljaju nesuglasice s odraslim članovima obitelji, uvjereni smo da nas nitko ne razumije. Tražimo samostalnost, ali pritom ne smijemo zaboraviti da ona nosi i odgovornost za odluke koje donosimo.

Upravo smo u životnom razdoblju jakoga utjecaja hormona koji nas čine impulzivnima (teže kontroliramo svoje emocije, reagiramo naglo i bez razmišljanja), egocentričnima (usmjereni smo na sebe i svoje potrebe), uvjereni smo da sve možemo i znamo bolje od drugih. Istovremeno smo nesigurni i osjetljivi. Naše su odluke i izbori više pod utjecajem osjećaja nego razuma i logike.

Izgrađen identitet (*znam svoje jake strane, ali i slabosti*) pomaže nam da lakše i sigurnije odlučujemo. Omogućuje nam da znamo izraziti svoje potrebe i stavove i da se u skladu s njima ponašamo te da uspješnije procjenjujemo posljedice svojih odabira. Kada budemo nesigurni i neodlučni, spremniji smo obratiti se za pomoć pozitivnim autoritetima.

Odabir srednje škole i budućega zanimanja važna je odluka. Pri odabiru valja povesti računa o svojim sposobnostima i interesima kao i o konkurentnosti određenoga zanimanja na tržištu rada.

pojmovnik

adolescencija
—
identitet
—
impulzivno
—
egocentrično
—
odgovorno
—
konkurentnost na tržištu
rada

aktivnosti

Posjetite mrežne stranice Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje i istražite sadržaje vezane uz upis u srednju školu, profesionalnu orijentaciju i informiranje.

Razmislite i razgovarajte

- Na koje načine vaši vršnjaci iskazuju svoj identitet?
- Kako odabrati srednju školu i svoje buduće zanimanje? Je li opravdano izabrati srednju školu samo zato što će se u nju upisati neki učenici iz našega razreda?
- Tko vam uistinu može pomoći pri odlučivanju? U koga imate povjerenje i tko vam može dati kvalitetan savjet?
- U pubertetu dosežete i svoju spolnu zrelost. Koje vam odgovornosti donosi ta činjenica?

M Pripremite prezentaciju za sat razrednoga odjela na temu odgovornoga odlučivanja. Pri tome vam može pomoći šest zlatnih pravila odgovornoga odlučivanja:

1. Promisli i pronađi nekoliko mogućih rješenja.
2. Razmisli o mogućim posljedicama svakog od tih rješenja.
3. Procijeni koje su posljedice prihvatljive, a koje nisu.
4. Procijeni koliko je vjerojatno da će određeno rješenje dovesti baš do tih posljedica ili ishoda.
5. Ako si još uvijek nesiguran, savjetuj se s odraslom osobom od povjerenja.
6. Tek sada donesi odgovornu odluku.

POLITIČKE STRANKE: PROGRAM ČINI RAZLIKU

U javnosti se često govori o politici i političkim strankama. Mnogi se ljudi učlanjuju u političke stranke ili su njihovi simpatizeri. Članovi i simpatizeri jedne političke stranke često kritiziraju druge stranke. Zašto se ljudi zapravo uključuju u političke stranke i zašto se ne slažu s drugim strankama?

Političku stranku prije svega određuje njezin program rada. Nemaju sve političke stranke isti program rada. Program rada ovisi o tome koje temeljne društvene i ekonomske vrijednosti stranke zastupaju, odnosno za koje se vrijednosti prema njihovu mišljenju valja najviše zalagati u društvu. Njihovi programi mogu se razlikovati prema obilježjima i načelima na kojima zasnivaju svoju ekonomsku, socijalnu, obrazovnu, zdravstvenu, kulturnu ili neku drugu javnu politiku. Ovisno o tome političke stranke privući će svojim programom određene skupine građana ili će se nekima od njih najviše obraćati u javnosti. Za neke će stranke ciljane skupine biti radnici u tvornicama, umirovljenici, poduzetnici, pripadnici prosvjetne struke, branitelji ili roditelji. Oni će biti glasači na izborima i političke stranke će pokušati steći njihovo povjerenje i potporu. Glasajući će pak prepoznati stranku koja će se najviše zalagati za pitanja i probleme koji su njima najvažniji i toj će stranci dati svoj glas. Stranka koja pobijedi bit će na vlasti u državi.

Političke stranke obraćat će se svojim biračima i glasačima na razne načine: gostovat će u medijima, pisat će parole i plakate, držat će govore, posjećivat će razne ustanove i pojedince.

pojmovnik

- politička stranka
-
- program političke stranke
-
- konzervativne stranke
-
- liberalne stranke
-
- socijaldemokratske stranke
-
- demokršćanske stranke

zapamti!

! Svaka politička stranka mora napisati svoj program rada. Program rada dostupan je javnosti i birači bi ga trebali pročitati prije nego odluče za koga će glasati. Nakon izbora glasači bi trebali pratiti drži li se politička stranka za koju su glasali svojega programa.

aktivnosti

M Razgovarajte o politici i političkim strankama:

- U Hrvatskoj djeluje više od 150 političkih stranaka. Pokušajte ih nabrojiti nekoliko. Koje se najčešće spominju u medijima? Koja je stranka trenutno na vlasti?
- Kako nastaje politička stranka? Tko se udružuje u političku stranku?
- Zašto se ljudi udružuju u političke stranke? Koje aktivnosti poduzimaju kada postanu članovi stranke?

M Upoznajte različite tipove političkih stranaka.

	KONZERVATIVNE STRANKE	LIBERALNE STRANKE	SOCIJAL-DEMOKRATSKE STRANKE	DEMO-KRŠĆANSKE STRANKE
Koje društvene vrijednosti zastupaju?				
Koje ekonomske vrijednosti zastupaju?				
Koje obrazovne vrijednosti zastupaju?				
Kojim se dijelovima društva obraćaju i tko će ih birati?				
Kakve aktivnosti najčešće provode?				

Pogodite koja je to stranka.

- Pročitajte dijelove programa nekoliko političkih stranaka. Prezentirajte informacije drugim učenicima. Oni će na temelju informacija pogađati o kakvom se tipu stranke radi.

M Napišite program rada svoje zamišljene političke stranke.

- Za koje ćete se vrijednosti u društvu najviše zalagati? Tko će biti vaši glasači? Što ćete poručiti svojim glasačima? Nacrtajte plakat na kojem ćete istaknuti najvažnije dijelove svojega programa.

KAKO PUTUJE VIJEST

Masovni nam mediji svakodnevno nude veliki broj vijesti i informacija. To mogu biti vijesti o društvenim i političkim događajima, poznatim osobama iz javnoga života i mnoge druge. Vijesti koje dođu do nas putem medija sigurno će utjecati na to kako razmišljamo o događajima i pojavama. Sigurno će doprinijeti i oblikovanju naših stavova o mnogim važnim pitanjima. Zato je važno o objavljenim vijestima promišljati i raspravljati.

Što je zapravo vijest? Vijest je kratki novinski izvještaj o aktualnom događaju, pojavi ili osobi za koju javnost pokazuje veće zanimanje. Mora biti aktualna (izvještava o nečemu što se sada događa), zanimljiva (privući će pažnju većega broja ljudi) i objektivna (autor vijest ne iznosi svoje mišljenje). Vijest najčešće ima zadanu strukturu. To znači da klasična vijest daje odgovore na temeljna pitanja: tko, što, gdje, kada, zašto i kako.

Stručnjaci koji se bave proučavanjem medija upozoravaju na česte pojave pri objavljivanju vijesti pa je dobro da i mi obratimo pozornost na njih: objavljuju se lažne vijesti, potiče se senzacionalizam (pokušava se privući pozornost i na taj način povećati prodaju ili gledanost medija), prešućuju se važni dijelovi informacija o događajima i slično. Prije nego u potpunosti prihvatimo objavljenu vijest, važno je naučiti kako procijeniti njezinu realnu vrijednost:

pojmovnik

vijest
—
vrijednost vijesti
—
objektivnost

Kako prepoznati lažnu vijest? Evo što preporučuje Međunarodna federacija knjižničarskih društava i ustanova - IFLA:



RAZMISLI O IZVORU
Dobro prouči stranicu, istraži njezinu svrhu i podatke o kontaktu.

JE LI TO ZAFRKANCIJA?

Ako je previše neobično i čudno, možda je šala. Istražite stranicu i autora da bi bio siguran.

PROVJERI AUTORA

Na brzinu provjeri autora! Može li mu se vjerovati i je li to stvarna osoba?

PITAJ STRUČNJAKA

Pitaj knjižničara ili provjeri informacije na *fact-checking* stranicama.

aktivnosti

M Kako procijeniti vrijednost objavljenih vijesti?

- Pronađite u raznim novinama vijest o istoj pojavi ili događaju. Pročitajte vijesti i analizirajte ih prema kriterijima navedenima u priloženoj tablici. Usporedite ih. Raspravite i odlučite o vrijednosti vijesti prema svim promatranim kriterijima.

KRITERIJ	ODGOVORI
Važnost, relevantnost (interes svih građana). Je li tema ili događaj o kojem se izvještava važan za veći broj primatelja vijesti? Na koji način objavljene informacije mogu koristiti primateljima?	
Uključenost osoba. Koliko je ljudi neposredno uključeno u temu ili događaj?	
Utjecajnost događaja. Koliko ljudi sudjeluje u događaju i kakve su neposredne posljedice njihove uključenosti u događaj?	
Blizina. Koliko smo zemljopisno udaljeni od poprišta događaja? Možemo li biti neposredno zahvaćeni djelovanjem događaja?	
Prominencija (istaknutost). Odnosi li se vijest na istaknute ljude ili događaje, odnosno na one osobe za koje vlada veće zanimanje ili znatizelja javnosti?	
Konfliktnost ili kontroverznost. Hoće li objavljenu vijest na različite načine prihvaćati ili doživjeti razni ljudi, odnosno primatelji informacija? Imaju li neke skupine ljudi različite stavove o temi o kojoj se izvještava?	
Novost (i pravodobnost). Je li vijest objavljena pravodobno ili prekasno?	
Širina i slojevitost. Je li vijest prikazana iz više različitih perspektiva? Odražava li različita mišljenja i stavove?	
Provjerljivost. Kako se može provjeriti jesu li informacije točne? Na koji su način prikupljene informacije o kojima se izvještava?	

M Napišite vijest.

- Odaberite neku temu ili događaj u svojoj užoj zajednici. Napišite vijest koja će biti vrijedna i zanimljiva što većem broju korisnika. Prezentirajte vijest u skupini i analizirajte vijesti ostalih članova skupine.



GLOBALNI PROBLEMI – LOKALNA RJEŠENJA

Mnogo je globalnih problema u svijetu, a neki su od njih siromaštvo, glad, klimatske promjene, terorizam i sl. Kada razmišljamo o globalnim problemima, važno je postaviti nekoliko pitanja koja nam pomažu da ih bolje razumijemo: **ŠTO** čini određene pojave, odnosno probleme vidljivima i prisutnima u cijelom svijetu; **ZAŠTO** ti problemi postoje, odnosno koji su njihovi uzroci te **KAKO** pridonijeti njihovoj rješavanju. Globalni se problemi rješavaju udruženim djelovanjem na međunarodnoj razini, a mi možemo pridonijeti tom procesu svojim malim doprinosom u zajednici.

KAKO SE UOČAVA PROBLEM?	ZAŠTO SE PROBLEM DOGAĐA?	KAKO SE PRISTUPA RJEŠAVANJU PROBLEMA?
Siromaštvo znači ne imati dovoljno novaca ili nekih drugih sredstava potrebnih za osiguravanje osnovnih uvjeta za život, odnosno za zadovoljenje osnovnih ljudskih potreba.	Događa se da su ljudi nemoćni, nezaposleni ili slabo plaćeni za posao koji rade te, unatoč zaposlenju, nemaju dovoljno sredstava kako bi osigurali osnovne uvjete za život.	Za snažnije mjere zalažu se Ujedinjeni narodi koji svojim mjerama i programima pomažu unapređivanju nepovoljnih životnih uvjeta.
Klimatske promjene vidljive su u okolišu. One mogu biti prijetnja našoj sigurnosti. Neki su primjeri klimatskih promjena pojava toplinskih valova ili dugotrajnoga zahlađenja, česte suše ili poplave, nestajanja biljnih i životinjskih vrsta.	Stručnjaci upućuju na ljudsko djelovanje kao uzrok klimatskih promjena i iskazuju svoju zabrinutost.	Za snažnije mjere zalaže se Međuvladin panel o klimatskim promjenama, Svjetska meteorološka organizacija i Program za okoliš UN-a.

pojmovnik

globalni problemi
—
međunarodne organizacije

zapamti!

! Povijest terorizma seže još u davna vremena. Teroristi i terorističke skupine mogu biti pripadnici raznih naroda, rasa i političkih ili religijskih uvjerenja.

aktivnosti

M Dopunite informacije iz tablice.

- Dopunite tablicu s osnovnim informacijama o globalnim problemima. Možete dodati još neki primjer globalnoga problema (terorizam, glad, pretilost). Razgovarajte o tome što te probleme čini globalno prisutnima te kako i vi možete doprinijeti njihovoj rješavanju.

M Pronađite u medijima.

- Pronađite u medijima informacije, odnosno zapise o pojavi određenoga globalnog problema. Zalijepite isječke iz medija na veći pano i uočite gdje su sve u svijetu prisutni navedeni problemi.

M Istražite nekoliko slučajeva problema terorizma u povijesti. Za svaki od pronađenih primjera pripremite odgovore na sljedeća pitanja:

- Gdje se dogodio slučaj terorizma koji ste pronašli?
- Što se dogodilo?
- Tko je preuzeo odgovornost za teroristički čin i zašto se on uopće dogodio?
- Tko se uključio u rješavanje problema?

M Pozovite u goste stručnjaka.

- Pozovite u goste na sat Građanskoga odgoja i obrazovanja predstavnika Ministarstva unutarnjih poslova iz svoje lokalne zajednice koji je upoznat s pitanjima borbe protiv terorizma ili predstavnika civilnoga sektora koji je upoznat s pitanjima gladi i siromaštva. Pripremite pitanja koja ćete im postaviti tijekom posjeta. Zabilježite pitanja i odgovore koje dobijete od stručnjaka.

jeste li znali?

Svjetski dan borbe protiv siromaštva obilježava se 17. listopada.



MOJE ZDRAVLJE

Često i mnogo slušamo o zdravlju. Nažalost, istraživanja pokazuju da ipak mnogo toga ne znamo. Ponajviše zato što nas je sram pitati. Odgovore najčešće tražimo od vršnjaka koji znaju isto koliko i mi.

Reklame i mediji, *lovačke priče* i pritisak naših vršnjaka, želja za dokazivanjem i prihvaćenošću mogu nas dovesti do pogrešnih odluka te opasnih i rizičnih ponašanja. Neki, zbog nesigurnosti i ranjivosti, ulaze u svijet ovisnosti (alkohol, duhan, droge, kockanje, internet i videoigre). Nažalost, zlonamjerni pojedinci zbog osobne dobiti uvode mlade ljude i u svijet prostitucije i trgovanja ljudima.

Fizičko zdravlje čuvamo pazeći na prehranu, san i odmor te na tjelesnu aktivnost. Zdravlje podrazumijeva odsustvo bolesti i mogućnost da se bavimo uobičajenim aktivnostima. Na naše zdravlje utječu i nasljedne predispozicije (genetski čimbenici povećanoga rizika da obolimo od nekih bolesti).

Spolno zdravlje podrazumijeva zdravlje naših reproduktivnih organa, preveniranje spolno prenosivih bolesti te spolno odgovorno ponašanje. Prerano stupanje u spolne odnose značajan je čimbenik rizika za naše zdravlje. Dosezanje spolne zrelosti naglašava potrebu za spolno odgovornim ponašanjem.

Mentalno zdravlje čini nas zadovoljnima, pozitivnima, uključenima u društveni život, aktivnima u školi i u drugim životnim područjima te sposobnima rješavati probleme na koje nailazimo. Narušeno mentalno zdravlje ogleda se u poremećajima u ponašanju i drugim psihičkim teškoćama. Tada je potrebno zatražiti savjet i pomoć odraslih i stručnjaka.

Poduzimanje određenih koraka radi smanjivanja rizika od pojave bolesti nazivamo prevencijom.

Neodgovorno ponašanje prema zdravlju ima brojne neposredne i dugoročne negativne posljedice.

pojmovnik

fizičko zdravlje

mentalno zdravlje

spolno zdravlje

spolno odgovorno ponašanje

nasljedne predispozicije

prevencija

kronične bolesti

doniranje (lat. donatio)

aktivnosti

M Obiteljsko stablo zdravlja

- Uz pomoć članova svoje obitelji izradite *Obiteljsko stablo zdravlja* u koje ćete unijeti podatke o bolestima svojih predaka te tako prevenirati moguće rizike za svoje zdravlje.

Vreća vrućih pitanja

- Provedite aktivnost *Vreća vrućih pitanja*. Na osnovi svojih pitanja i odgovora pozvanoga stručnjaka uredite školski pano ili školsku mrežnu stranicu.

Ispitajte

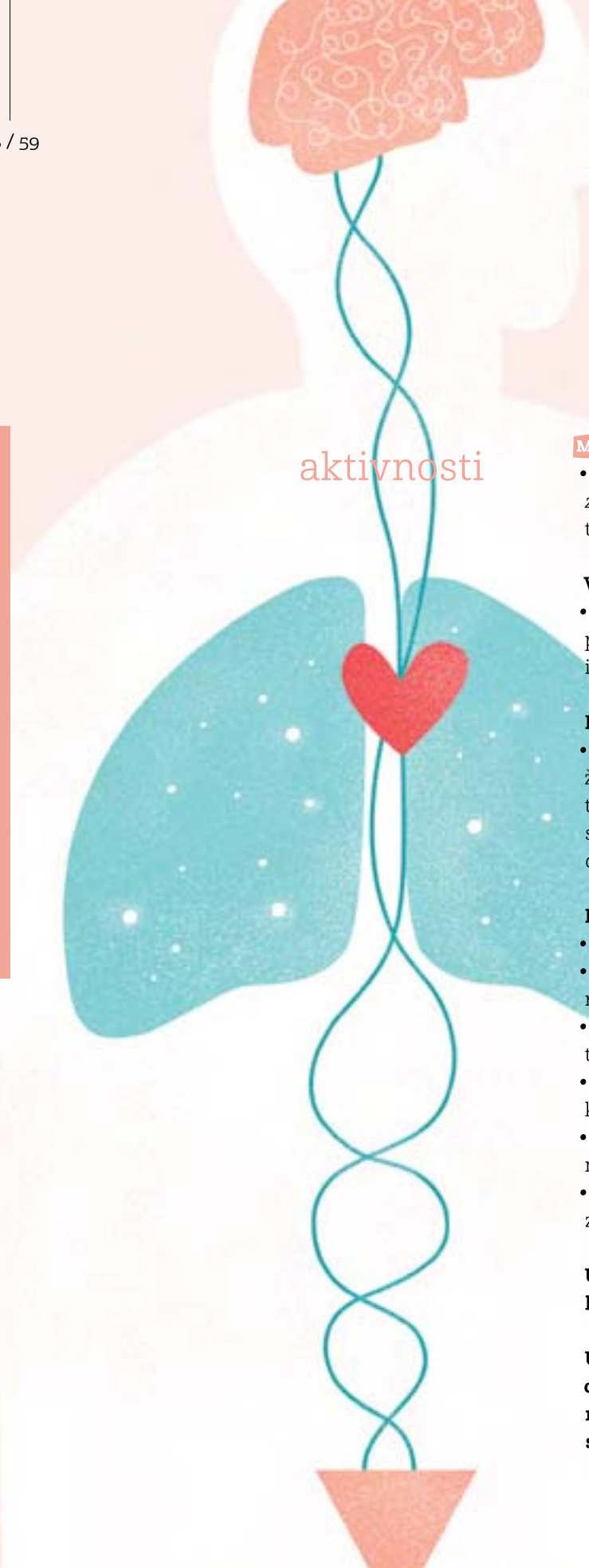
- Sastavite anketu kojom ćete među svojim vršnjacima istražiti poznavanje činjenica o zdravlju. Rezultate istraživanja statistički obradite i prikažite na Vijeću učenika, roditeljskom sastanku ili objavite na mrežnoj stranici svoje škole ili u nekom drugom mediju.

Razmislite, istražite i razgovarajte o sljedećim temama.

- Interes i dobit proizvođača, trgovaca i marketinških agencija
- Štetne posljedice dugotrajnog boravka pred ekranom (TV, računalo, tablet, mobitel itd.).
- Koliko ste samostalni u brizi za svoje zdravlje? Koliko vam u tome još uvijek pomažu vaši roditelji/skrbnici?
- Razmišljaju li o svome zdravlju na isti način zdravi i mladi koji, nažalost, boluju od ozbiljnih kroničnih bolesti?
- Tko su osobe koje mogu ugroziti vaše zdravlje i kako im se možete oduprijeti?
- Što znate o zakonskoj regulativi koja se odnosi na zaštitu zdravlja maloljetnika?

U malim skupinama osmislite i realizirajte reklamnu kampanju za zdrave načine života.

U malim skupinama osmislite načine na koje je moguće doprinijeti zdravlju drugih ljudi. Primjerice, jedan od načina je akcija darivanja (doniranja) krvi ili matičnih stanica.



ISPOD DUGE

Svaki čovjek jedinstveno je ljudsko biće. Razne nas osobine čine jedinstvenima: dob, spol, boja kože i očiju, rod, jezik koji govorimo, stavovi, interesi i mnoge druge. U toj jedinstvenosti svi jednako zaslužujemo poštovanje, prihvaćanje i ravnopravnost.

Postajući starijima i zrelijima, sve smo svjesniji bioloških karakteristika i razlika između žena i muškaraca (spol), ali i određenih uloga i ponašanja koja nam društvo propisuje (rod i rodne uloge). Mnogim su ljudima vlastiti spol i rodne uloge sasvim prirodne i prihvatljive, no postoje i oni koji se tako ne osjećaju.

Ono što nas čini jedinstvenima jest i privlačnost (emocionalna, fizička, romantična) koju osjećamo prema drugim osobama. Takvu privlačnost nazivamo spolnom orijentacijom. Ona je dio identiteta svake osobe. Ne osjećaju svi ljudi privlačnost prema osobi suprotnoga spola. Postoje osobe koje osjećaju privlačnost prema osobama istoga spola ili prema osobama obaju spolova.

Uza spolnu orijentaciju često povezujemo i rodni identitet. To je unutarnji osjećaj vlastitoga roda koji može ili ne mora biti istovjetan vlastitom spolu. Primjerice, to može biti osoba koja je rođena s muškim biološkim osobinama, a osjeća se kao osoba suprotnoga spola.

Neovisno o tome sviđaju li nam se osobe istoga ili suprotnoga spola i neovisno o tome kako osjećamo vlastiti rod, svi smo mi jednako vrijedni i važni članovi društva.

Neke osobe skrivaju svoju spolnu orijentaciju i rodni identitet zbog straha od nerazumijevanja, neprihvaćanja i drugih negativnih reakcija okoline.

Na toleranciju i prihvaćanje imamo pravo svi, neovisno o svojem spolu, rodu ili bilo kojoj drugoj osobini po kojoj smo jedinstveni. Važno je pritom da toleranciju i prihvaćanje ne uskraćujemo drugima. Poštujmo raznolikost, budimo tolerantni.

pojmovnik

spol
—
rod
—
spolna orijentacija
—
rodni identitet
—
LGBTIQ

aktivnosti

Razmislite i razgovarajte o sljedećim temama:

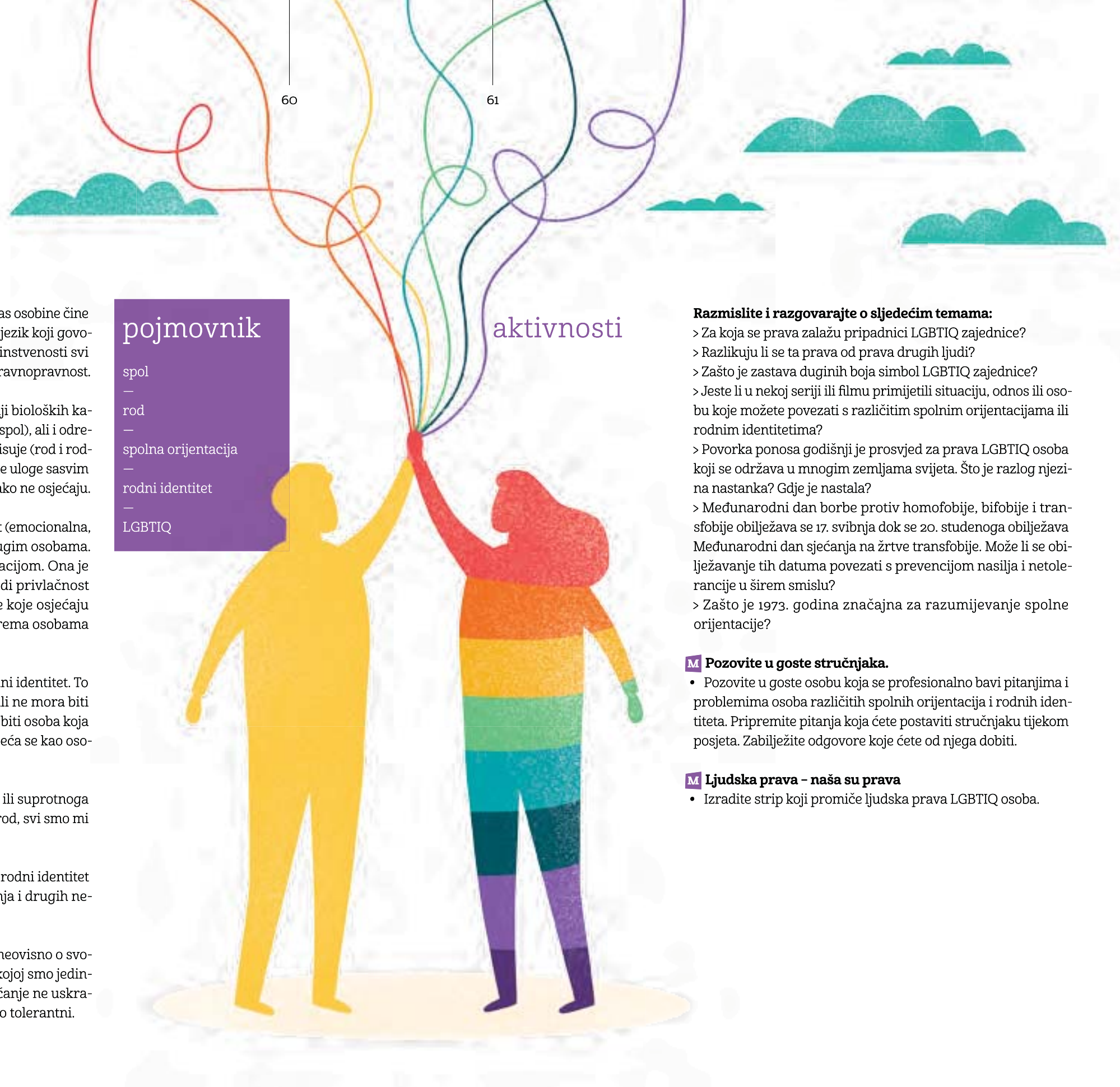
- > Za koja se prava zalažu pripadnici LGBTIQ zajednice?
- > Razlikuju li se ta prava od prava drugih ljudi?
- > Zašto je zastava duginih boja simbol LGBTIQ zajednice?
- > Jeste li u nekoj seriji ili filmu primijetili situaciju, odnos ili osobu koje možete povezati s različitim spolnim orijentacijama ili rodnim identitetima?
- > Povorka ponosa godišnji je prosvjed za prava LGBTIQ osoba koji se održava u mnogim zemljama svijeta. Što je razlog njezina nastanka? Gdje je nastala?
- > Međunarodni dan borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije obilježava se 17. svibnja dok se 20. studenoga obilježava Međunarodni dan sjećanja na žrtve transfobije. Može li se obilježavanje tih datuma povezati s prevencijom nasilja i netolerancije u širem smislu?
- > Zašto je 1973. godina značajna za razumijevanje spolne orijentacije?

M Pozovite u goste stručnjaka.

- Pozovite u goste osobu koja se profesionalno bavi pitanjima i problemima osoba različitih spolnih orijentacija i rodnih identiteta. Pripremite pitanja koja ćete postaviti stručnjaku tijekom posjeta. Zabilježite odgovore koje ćete od njega dobiti.

M Ljudska prava – naša su prava

- Izradite strip koji promiče ljudska prava LGBTIQ osoba.



UPRAVLJAM SVOJIM NOVCEM

Odgovorno upravljanje novcem važno je za budućnost države i pojedinca. Ono podrazumijeva planiranje prihoda i rashoda. Prihodi su sva sredstva kojima netko raspolaže. Prihod jedne obitelji mogu činiti plaće zaposlenih članova obitelji, kamate od štednje, prihodi od iznajmljivanja stana, dječji doplatak i sl. Rashodi su novac koji se troši za sve potrebe obitelji, kao što su troškovi hrane, odjeće, režija, osiguranja ili školovanja.

Proračun države čine prihodi i rashodi države za jednu godinu. Prihode države čini novac prikupljen od poreza, pristojbi, doprinosa, carina i drugih davanja građana, a rashode čine plaće zaposlenih u javnim i državnim službama, mirovine, krediti te ulaganja. Istražite što se još financira iz prihoda države, odnosno na što se troši javni novac.

I mi možemo izraditi svoj proračun i tako pratiti koliko novaca dobijemo, a koliko potrošimo u mjesec dana ili u godini dana. To nam može olakšati da odgovorno trošimo novac i usklađujemo želje i stvarne potrebe.

Većini su obitelji najveći izvor prihoda plaće. Sigurno ste čuli za pojam netoplaće i brutoplaće. Važno ih je razlikovati. Netoplaća je iznos koji osobe dobivaju na svoj tekući račun, a dobiva se iz većega iznosa, brutoplaće. Iz brutoplaće izdvajaju se novčana sredstva koja država ulaže u zdravstveni sustav, mirovine, obrazovanje, zapošljavanje. Želite li doznati kako se troši javni novac, posjetite mrežne stranice Vlade Republike Hrvatske.

Upravljanje novcem osnovni je preduvjet sigurnoga načina ostvarivanja životnih ciljeva za dobrobit pojedinca i društva.

! važno Izvješća i podatci o trošenju javnoga novca moraju biti dostupni svim građanima kako ne bi došlo do korupcije. Korupcija smanjuje prihode državi i narušava temeljne vrijednosti demokratskoga društva, ugrožava vladavinu prava i poštenje u javne institucije i pravnu državu.

pojmovnik

proračun
—
porez
—
pristojba
—
kamata
—
brutoplaća
—
netoplaća
—
korupcija

zapamti!

! Javni novac je novac građana.

zanimljivost

Budget watch - engleski pojam za nadzor proračuna koji obavljaju sami građani pojedinačno ili putem organizacija civilnoga društva kojima je cilj promicati transparentnost i otvorenost vlasti i sudjelovanje građana u proračunskom procesu.

aktivnosti

M Istražite

- Kada su se u povijesti pojavili prvi porezi? Kako su utjecali na državu?
- Koje sve pristojbe i poreze plaćaju građani Hrvatske?
- Kolika je kamata na dozvoljeni minus na tekućem računu?
- Izračunajte koliko godišnje izdvajate novaca ako vam je mjesečna kamata 134 kune. Što ste mogli kupiti za taj novac?

M Kako izračunati plaću i napraviti proračun?

- Za izračune i lakše uočavanje razlika između brutoplaća i netoplaća možete se koristiti kalkulatorom za plaće koji ćete pronaći na internetu. Pametnim se telefonom može preuzeti aplikacija koja računa plaće. Izračunajte: Koliko će biti vaša netoplaća ako je brutoplaća 9500 kuna?
- Napravite kućni proračun za godinu dana ako mjesečna netoplaća iznosi 5500 kuna. Pazite na sve troškove, a možda planirate kupiti i što novo.
- Upravljanje džeparcem izvrstan je način da naučite ponešto o vrijednosti novca te o odgovornosti i planiranju za budućnost. Izradite tjedni i mjesečni proračun na temelju iznosa svojega džeparca.

Raspravite

- Kako korupcija šteti društvu? Pronađite na internetu primjere korupcije u Hrvatskoj i u svijetu.

FINANCIJE

— javne

— poslovne

— osobne

PODUZETNIŠTVO ZA ZAJEDNICU

Kako riješiti probleme (socijalne, ekološke) koji danas preplavljaju naše lokalne zajednice i društvo? Dio odgovora na ovo pitanje leži u društvenom poduzetništvu. Društveno poduzetništvo pojam je koji je u Hrvatskoj još uvijek relativno nov, ali u svijetu postoji još od 18. stoljeća. Društveno poduzetništvo je poslovanje zasnovano na načelima društvene, ekološke i ekonomske održivosti radi rješavanja društvenih problema.

U sferi društvenoga poduzetništva djeluju društvena poduzeća. To su ona poduzeća koja su u vlasništvu svojih zaposlenika i/ili članova lokalne zajednice koji njima zajednički upravljaju na temelju demokratskih načela. Takva poduzeća pokrivaju vrlo različite djelatnosti: poljoprivredu, socijalnu skrb, ekologiju, trgovinu i niz drugih. Ona stvorenu dobit ulažu u dobrobit zajednice, npr. nove projekte i inicijative, zapošljavanje ranjivih skupina, povećanje dostupnosti svojih proizvoda ili usluga.

Društveni poduzetnici su osobe koje pronalaze inovativna rješenja za postojeće društvene probleme. Njih ne pokreće zarada. Često ih nazivamo i društvenim inovatorima jer nude nova rješenja, proizvode, usluge i pristupe za rješavanje problema s kojima se društvo suočava – npr. klimatske promjene, siromaštvo, nejednakost i starenje stanovništva.

Društveni poduzetnici i društvena poduzeća svojim djelovanjem teže stvaranju društvenoga utjecaja koji nadilazi novčanu dobit i stvara ravnopravno i održivo društvo.

pojmovnik

društveno (socijalno)
poduzetništvo

—

društveno poduzeće

—

društveni poduzetnik

—

društvena inovacija

—

društveni utjecaj

aktivnosti

Istražite

- Florence Nightingale i Maria Montessori društvene su poduzetnice svojega vremena. Istražite tko su one bile i što su bili njihovi društveno poduzetnički pothvati.

M Usporedite društveno poduzeće i ono klasično, usmjereno na dobit.

M Upoznajte primjere društvenih poduzeća u Hrvatskoj i svijetu.

M Osmislite svoje društveno poduzeće.

Podijelite se u timove od 4 do 6 članova i pokrenite svoje društveno poduzeće:

- Opišite svoje društveno poduzeće.
- Definirajte kojim ćete se problemom baviti.
- Koji ćete proizvod ili uslugu ponuditi za rješavanje konkretnoga problema?
- Kome ćete proizvod ili uslugu ponuditi?
- Koliko će proizvod ili usluga koštati?
- Kako ćete proizvod ili uslugu oglašavati?
- Gdje ćete proizvod ili uslugu prodavati?
- U što planirate uložiti ostvarenu dobit?

M Pozovite u goste društvenoga poduzetnika ili predstavnika društvenoga poduzeća.

- Razgovarajte o njihovim iskustvima, izazovima s kojima se susreću te promjenama u zajednici koje ostvaruju.

M Osmislite društvenu inovaciju.

- Osmislite učionicu po mjeri svakoga učenika ili uvedite neku jutarnju aktivnost koja će vam postati navika i koja će pomoći da budete produktivniji.



POKRENIMO AKCIJU

Proaktivni građani su oni članovi društva koji su spremni uložiti svoje ideje, znanje, vještine i rad u boljitak svoje društvene zajednice. Oni pokreću građanske akcije kojima rješavaju uočene probleme i nedostatke u svojim sredinama.

Za razne probleme i potrebe postoje različiti pristupi i načini njihova rješavanja. Neke akcije nadilaze lokalni karakter te se odvijaju na državnoj ili međunarodnoj razini. Proaktivne građane krase inicijativa, kreativnost, hrabrost, upornost i optimizam.

U pokretanju i provođenju akcija možete slijediti ove korake:

1. OPIŠITE PROBLEM

Uočite problem koji želite riješiti u svojoj društvenoj zajednici. Opišite ga i navedite kako taj problem izgleda raznim društvenim skupinama i pojedincima. Anketiranjem građana utvrdite potrebu za rješavanjem toga problema. Prikupite druge podatke koji dokazuju prisutnost uočenoga problema. Utvrdite uzroke zbog kojih je nastao i zbog kojih postoji. Opišite koje su posljedice njegova djelovanja sada i u budućnosti. Navedite što se može dogoditi ako se problem ne riješi.

2. PREDLOŽITE ALTERNATIVNE NAČINE RJEŠAVANJA PROBLEMA

Istražite postoji li u sustavu netko tko je zadužen za bavljenje ovim problemom ili pitanjem. Ako postoji, ispitajte kako se pristupa rješavanju problema i zašto još nije riješen. Predložite kako bi se drukčije moglo pristupiti njegovu rješavanju.

3. ANALIZIRAJTE MOGUĆNOSTI RJEŠAVANJA PROBLEMA I ODABERITE NAJBOLJU

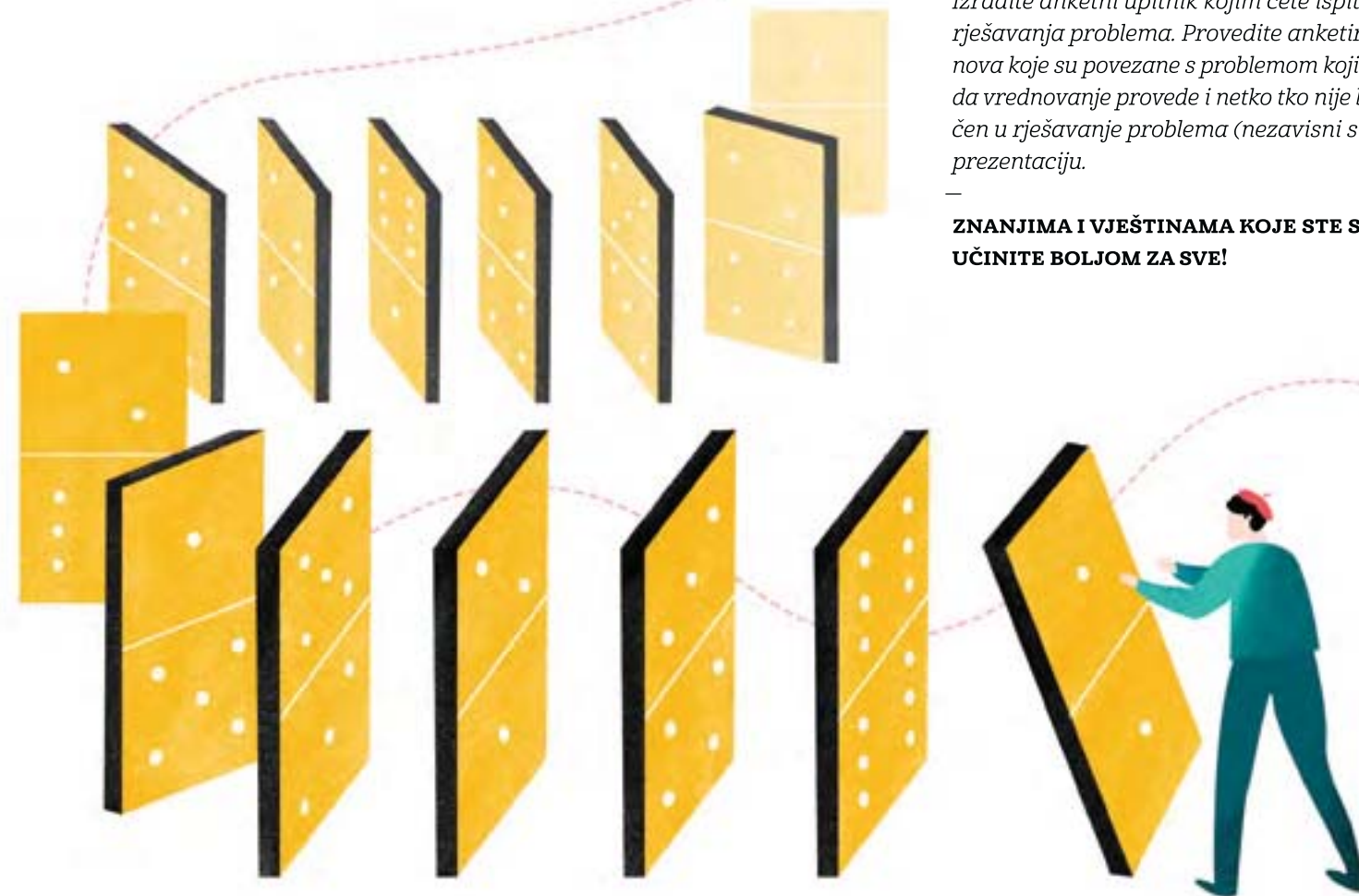
Svaku od predloženih mogućnosti rješavanja problema pažljivo analizirajte. Utvrdite njihove pozitivne i negativne strane. Pretpostavite posljedice primjene svake mogućnosti za sve one skupine i pojedince koji osjećaju problem. Pomnim promišljanjem, razgovorom i dogovorom odaberite onu mogućnost kojom ćete problem riješiti ili ga u najvećoj mjeri ublažiti. Obrazložite zašto ste odabrali baš to rješenje.

pojmovnik

— proaktivnost

— inicijativa

— optimizam



4. IZRADITE PLAN AKCIJE

Opišite aktivnosti koje planirate provesti radi ostvarivanja odabrane mogućnosti (mjesto, vrijeme, trajanje, sudionici, potrebna sredstva). Pronađite suradnike. Pridobijte potporu šire javnosti. Uvjerite javnost da je mogućnost za koju se zalažete upravo ona koja će riješiti ili umanjiti postojeći problem. Uspostavite suradnju s medijima.

5. PROVEDITE VREDNOVANJE REZULTATA AKCIJE

Izradite anketni upitnik kojim ćete ispitati uspješnost akcije rješavanja problema. Provedite anketiranje građana i ustanova koje su povezane s problemom koji rješavate. Predložite da vrednovanje provede i netko tko nije bio neposredno uključen u rješavanje problema (nezavisni stručnjak). Napravite prezentaciju.

ZNANJIMA I VJEŠTINAMA KOJE STE STEKLI BUDUĆNOST UČINITE BOLJOM ZA SVE!

POPIS LITERATURE

- Bajkuša, M. i dr. 2017. Prema demokratskoj školi. GOOD inicijativa za sustavno i kvalitetno uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u odgojno-obrazovne institucije. Zagreb.
- Barcelona, R. J.; Beggs, B. A. 2010. Dimensions of Leisure for Life: Individuals and Society. Human Kinetics. Champaign.
- Bežovan, G.; Zrinščak, S. 2008. Civilno društvo u Hrvatskoj. Sociologija i prostor 46/2. 209-212.
- Bilić, V.; Buljan-Flander, G.; Hrpka, H. 2012. Nasilje nad djecom i među djecom. Naklada Slap. Zagreb.
- Buchberger, I. 2012. Kritičko mišljenje: priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja. Udruga za razvoj visokoga školstva Universitas. Rijeka.
- Bunge, S. A.; Crone, E. A. 2009. Neural correlates of the development of cognitive control. 22-37, u: Neuroimaging in developmental clinical neuroscience. Ur. Rumsey J. M.; Ernst M. Cambridge University Press. New York.
- Burn, A.; Durran, J. 2007. Media Literacy in Schools: Practice, Production and Progression. SAGE. London.
- Burušić, J. 2007. Samopredstavljanje. Naklada Slap. Jastrebarsko.
- Byrne, D. 2005. Social Exclusion (Issues in Society) Open University Press. London.
- Casey, B. J.; Getz, S.; Galvan, A. 2008. The adolescent brain. Developmental Neuropsychology. 28/11. 62-77.
- Fortenberry, J. D. 2013. Puberty and Adolescent Sexuality. Hormones and Behavior. 64/2. 280-287.
- Gaće, G. i dr. 2015. Sindikalni priručnik: Osnove sindikalnog udruživanja i djelovanja. Novi sindikat. Zagreb.
- Gollob, R. i dr. 2008. Živjeti u demokraciji. Vijeće Europe. Strasbourg.
- Ivanov, M.; Barbić, D.; Razum, A. 2017. Moj novac, moja budućnost. Udžbenik o osobnim financijama za srednje škole. Štedopis. Zagreb.
- Jacobs, J. E.; Klaczynski, P. A. 2005. The development of judgment and decision making in children and adolescents. Erlbaum. Mahwah.
- Lacković-Grgin, K. 1994. Samopoimanje mladih. Naklada Slap. Jastrebarsko.

- Lacković-Grgin, K. 2006. Psihologija adolescencije. Naklada Slap. Jastrebarsko.
- Lupšić, D. i dr. 2012. Poduzetništvo u službi zajednice - Zbornik tekstova o društvenom poduzetništvu. Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva. Zagreb.
- Mihailidis, P. 2014. Media Literacy and the Emerging Citizen: Youth, Engagement and Participation in Digital Culture. Peter Lang. New York.
- Miliša, Z.; Tolić, M.; Vertovšek, N. 2009. Mediji i mladi, prevencija ovisnosti o medijskoj manipulaciji. Sveučilišna knjižara. Zagreb.
- Ott, K. i dr. 2009. Proračunski vodič za građane. Institut za javne financije. Zagreb.
- Ott, M. A. i dr. 2011. How do adolescents view health? Implications for state health policy. Journal of Adolescent Health. 48, 398-403.
- Piršl, E. i dr. 2016. Vodič za interkulturalno učenje. Naklada Ljevak. Zagreb.
- Puljiz, V. i dr. 2008. Socijalna politika Hrvatske. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- Romer, D. i dr. 2010. Can adolescents learn selfcontrol? Delay of gratification in the development of control over risk taking. Prevention Science, 11/3. 319-330.
- Rončević, N.; Rafajac B. 2012. Održivi razvoj - izazov za sveučilište? Filozofski fakultet u Rijeci. Rijeka.
- Skoko, B. 2014. Domoljublje, patriotizam, nacionalizam, šovinizam. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb.
- Spajić-Vrkaš i dr. 2004. Poučavati prava i slobode. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Istraživačko obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Zagreb.
- Spreckley, F. 2012. Priručnik za planiranje društvenog poduzeća. CEDRA - British Council. Čakovec.
- Stone, M. K. 2005. Ecological Literacy: Educating Our Children for a Sustainable World. University of California Press. San Francisco.
- Šalaj, B. i dr. 2012. Građanski odgoj i obrazovanje Modul: Zakon u razredu - prema kulturi vladavine prava i demokracije. Priručnik za nastavnike. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb.
- Šalaj, B. i dr. 2014. Znam, razmišljam, sudjelujem. Priručnik za

- nastavnike: Pomoć u provedni građanskog odgoja i obrazovanja. Centar za mirovne studije - Mreža mladih Hrvatske. Zagreb.
- Šimonović Einwalter, T.; Petričušić, A. 2013. Priručnik o ljudskim pravima s naglaskom na zaštiti prava nacionalnih manjina. Centar za mirovne studije - Kuća ljudskih prava. Zagreb.
- Šimunković, G. i dr. 2011. Generacija za V - Zašto i kako organizirati volonterski program u školi? Volonterski centar Osijek. Osijek.
- Šporer, Ž. 2004. Koncept društvene isključenosti. Društvena istraživanja. 13/1-2. 171-193.
- Tešija, T. 2015. Volonterkovi savjeti - volonterska početnica za učenike osnovnih škola. Udruga Mi. Split.
- Tulloch, T., Kaufman, M. 2013. Adolescent Sexuality. *Pediatrics in Review*. 34/1. 29-38.
- Uzelac, M. 2006. 111 koraka prema demokraciji i ljudskim pravima, priručnik građanske i političke kulture za mlade i odrasle. Mali korak. Zagreb.
- Građanski odgoj i obrazovanje. Modul: Zakon u razredu - prema kulturi vladavine prava i demokracije. Priručnik za nastavnike. 2012. Ur. Mićanović, M. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb.
- Leksikon radija i televizije. 2016. Ur. Galić, M. HRT - Naklada Ljevak. Zagreb.
- Mlade žene mijenjaju svijet. 2013. Ur. Broz, T. CESI. Zagreb.
- Modul osnove demokracije: Vlast, pravda, odgovornost, privatnost. Udžbenik za učenike. 2010. Ur. Mićanović, M. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb.
- Obrazovanje za održivi razvoj: priručnik za osnovne i srednje škole. 2011. Ur. Mićanović, M. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb.
- Od podanika do građana: razvoj građanske kompetencije mladih. 2016. Ur. Kovačić, M.; Horvat, M. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu - GONG. Zagreb.
- Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije. 2007. Ur. Borić, R. Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH. Zagreb.
- Pravedni medvjedići uče o pravednosti. Priručnik o osnovama demokracije - za učitelje. 2012. Ur. Mićanović, M. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb.

- Projekt građanin. 2007. Ur. Mićanović, M. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb.

INTERNETSKI IZVORI

- Abeceda za 21. stoljeće. <http://www.medijskapismenost.hr/> (pristupljeno 12. siječnja 2018.).
- Adolescents and Civil Engagement: Social Entrepreneurship and Young People. https://www.unicef.org/Learning_Series_3_Social_Entrepreneurship_24dec2007.pdf (pristupljeno 12. siječnja 2018.).
- Aktivno građanstvo. http://www.kucaljudskihprava.hr/wpcontent/uploads/2017/03/IPA_GOO_letak_web.pdf (pristupljeno 9. siječnja 2018.).
- Child protection systems. https://ec.europa.eu/info/strategy/justice-and-fundamental-rights/rights-child/child-protection-systems_en (pristupljeno 2. siječnja 2018.).
- Children's Health and the Environment - Risk and Health-Promoting Factors - Annual Report. https://www.fhi.no/en/mp/children-and-adolescents/childhood-family-and-well-being/childrens-health-and-the-environment---risk-and-health-promoting-factors--- (pristupljeno 28. prosinca 2017.).
- Creating Safe Space for GLBTQ Youth: A Toolkit. <http://advocatesforyouth.org/storage/advfy/documents/safespace.pdf> (pristupljeno 12. siječnja 2018.).
- Design Thinking for Educators - 2nd Edition. <https://designthinkingforeducators.com/toolkit/> (pristupljeno 13. siječnja 2018.).
- Deset izazova za organizacije civilnoga društva. http://arhiva.civilnodrustvo.hr/upload/File/hr/izdavastvo/casopis/broj01/casopis_01.pdf (pristupljeno 10. studenoga 2017.).
- Disability Awareness Activity Packet - Activities and Resources for Teaching Students About Disabilities. <https://www.dvusd.org/cms/lib/AZ01901092/Centricity/Domain/1318/Disability%20Awareness%20Packet%202.pdf> (pristupljeno 12. prosinca 2017.).
- Educator's Guide - Vision 2020 Equality in Sight. <http://www.annenbergclassroom.org/Files/Documents/LessonPlans/Vision2020EducatorGuide.pdf> (pristupljeno 9. siječnja 2018.).

- Green Entrepreneur Handbook - The Guide To Building And Growing A Green And Clean Business. <https://books.google.hr/books?id=njuhFPrsHk8C&pg=PR23&lpg=PR23&dq=green+entrepreneur+school&source=bl&ots=mR6qXKEhTo&sig=wDVM-2SOYcbu94o-k5P46EohLX4U&hl=hr&sa=X&ved=oahUKEwiQio-TzitTYAhXH16QKHVfCioQ6AEIXzAK#v=onepage&q=green%20entrepreneur%20school&f=false> (pristupljeno 12. prosinca 2017.).
- Integracija u Republiku Hrvatsku. <https://www.irh.hr/dokumenti> (pristupljeno 7. prosinca 2017.).
- Kako do informacija na koje građani imaju pravo. <http://gong.hr/hr/dobra-vladavina/pristup-informacijama/zakon-o-pravu-na-pristup-informacijama/> (pristupljeno 5. siječnja 2018.).
- Kolika nam je zapravo plaća? <http://www.stedopis.hr/kolika-nam-je-zapravo-placa/> (pristupljeno 3. siječnja 2018.).
- Mitovi o azilantima i tražiteljima azila. <https://www.cms.hr/hr/azil-i-integracijske-politike/mitovi-o-azilantima-i-traziteljima-azila> (pristupljeno 7. prosinca 2017.).
- Pogled prema različitim obiteljima - Jednoroditeljske, posvoiteljske i dugine obitelji kroz analizu zakonodavstva, osnovnoškolskih udžbenika i formulara. <http://www.roda.hr/media/attachments/udruga/projekti/kaleidoskop/Publikacija%20Pogled%20prema%20drugac%CC%8Cijim%20obiteljima-v5.pdf> (pristupljeno 12. prosinca 2017.).
- Pravo na pristup informacijama i ponovnu uporabu informacija. <http://www.pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2014/03/Priru%C4%8Dnik-za-slu%C5%BEbenike-za-informiranje.pdf> (pristupljeno 5. siječnja 2018.).
- Priručnik o ljudskim pravima s naglaskom na zaštiti prava nacionalnih manjina. https://bib.irb.hr/datoteka/617221.CMS_prirucnik_manjine.pdf (pristupljeno 8. siječnja 2018.).
- Priručnik za nastavnike/ice i stručne suradnike/ice o suzbijanju homofobije i transfobije te vršnjačkog nasilja nad LGBTIQ učenicima/icama. https://www.lori.hr/images/stories/download/Prirucnik_2016_LORI.pdf (pristupljeno 12. siječnja 2018.).
- Razumjeti i podržati prihvaćanje seksualnih i rodnih manjina u obitelji. http://www.lori.hr/images/stories/download/Razumjeti_podrzati_2011.pdf (pristupljeno 12. siječnja 2018.).

- Svi smo mi djeca ovog svijeta: kako s učenicima razgovarati o izbjegličkoj krizi. <http://www.fso.hr/wp-content/uploads/2015/11/Svi-smo-mi-v2-završno.pdf> (pristupljeno 12. siječnja 2018.).
- Syrian Journey: Choose your own escape route. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32057601> (pristupljeno 7. prosinca 2017.).
- Šalji dalje - prihvaćanje različitosti i suzbijanje nasilja nad LGBT mladima u školama. http://www.lori.hr/images/stories/download/Salji%2odalje_mladi_2012.pdf (pristupljeno 12. siječnja 2018.).
- Što je društveni utjecaj i kako ga mjeriti. <http://pokreninestosvoje.hr/sto-je-drustveni-utjecaj-i-kako-ga-mjeriti/> (pristupljeno 13. siječnja 2018.).
- Što su društvene inovacije? https://issuu.com/smartrijeka/docs/info_smart55 (pristupljeno 12. siječnja 2018.).
- Teaching about refugees. <http://www.unhcr.org/teaching-about-refugees.html> (pristupljeno 7. prosinca 2017.).
- Vodič za osnivanje udruge. https://zaklada.civilnodrustvo.hr/upload/File/hr/izdavastvo/digitalna_zbirka/vodic_za_osnivanje_udruge.pdf (pristupljeno 10. studenog 2017.).
- Vremenska linija LGBTIQ povijesti i drugi materijali za poučavanje LGBTIQ tematike. <https://www.glsen.org/article/lgbtq-history-1> (pristupljeno 12. siječnja 2018.).

JAVNE POLITIKE I PRAVNI PROPISI

- Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, NN 6/2007. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/meunarodni/2007_06_6_80.html (pristupljeno 12. prosinca 2017.).
- Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. <https://uredzastupnika.gov.hr/kljucni-dokumenti-178/konvencija-za-zastitu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda/179> (pristupljeno 9. siječnja 2018.).
- Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja. http://www.azoo.hr/images/Kurikulum_gradanskog_odgoja_i_obrazovanja.pdf (pristupljeno 12. siječnja 2018.).
- Kurikulum i politička pismenost. Edukacija za građane - Građani za društveni razvoj i solidarnost. <http://www.kucaljudskihprava>

- [hr/wpcontent/uploads/2017/03/kurikulum_politicka_pismenosti.pdf](http://www.azoo.hr/wpcontent/uploads/2017/03/kurikulum_politicka_pismenosti.pdf) (pristupljeno 12. siječnja 2018.).
- Kurikulum zdravstvenog odgoja i obrazovanja. http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Kurikulum_zdravstvenog_odgoja_.pdf (pristupljeno 12. siječnja 2018.).
- Obiteljski zakon, NN 103/15. <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon> (pristupljeno 12. prosinca 2017.).
- Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine. Zagreb, 2015. <http://www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2015/02/Strategija-razvoja-dru%C5%A1tvenog-poduzetni%C5%A1tva-u-RH-za-razdoblje-2015-2020.pdf> (pristupljeno 13. siječnja 2018.).
- Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014. - 2020.). <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva.pdf> (pristupljeno 12. prosinca 2017.).
- Ustrojstvo državne vlasti - Hrvatski sabor. <http://www.sabor.hr/ustav-rh-ustrojstvo-drzavne-vlasti> (pristupljeno 23. prosinca 2017.).
- Govor mržnje i neprihvatljiv govor: vodič za političare/ke. http://www.kucaljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2017/05/govor_mrznje_vodic_final.pdf (pristupljeno 23. prosinca 2017.).
- Zakon o volonterstvu, NN 58/07. <https://www.zakon.hr/z/258/Zakon-o-volonterstvu> (pristupljeno 5. prosinca 2017.).
- Zakon o udrugama, NN 74/14. <https://www.zakon.hr/z/64/Zakon-o-udrugama> (pristupljeno 5. prosinca 2017.).
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakon o volonterstvu, NN 22/13. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_02_22_361.html (pristupljeno 5. prosinca 2017.).
- Zaštita i promicanje ljudskih prava - Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. <https://ljudskaprava.gov.hr/ljudska-prava/zastita-i-promicanje-ljudskih-prava/597> (pristupljeno 8. siječnja 2018.).

RECENZIJA DR.SC. BERTA ŠALAJA

Početakom 2018. godine Hrvatska je, nažalost, još uvijek jedna od rijetkih europskih država u kojoj građanski odgoj i obrazovanje (GOO) nije na sustavan način institucionaliziran i implementiran u osnovnim i srednjim školama. Ni jedna hrvatska vlada, bez obzira na to je li bila lijevo ili desno politički orijentirana, nije smatrala da GOO treba biti važan segment obrazovnog sustava. Istina, povremeno se moglo čuti kako bi jedan od ciljeva hrvatskoga obrazovnog sustava trebao biti promoviranje razvoja aktivnoga građanstva među mladima, no takve izjave nikada nisu pratile sustavna nastojanja da se implementacijom kvalitetnoga programa GOO taj cilj pokuša ostvariti. Grad Rijeka poduzeo je hvalevrijedan pionirski poduhvat na tom području, pri čemu je, čini se, postao uzor i drugim lokalnim zajednicama u Hrvatskoj. Priručnik „Učenici građani: informirani, aktivni i odgovorni“ predstavlja potvrdu da uvođenje GOO u riječke škole nije bilo jednokratno političko-marketinški potez, nego promišljena i odgovorna odluka da se učenicima omogući stjecanje građanskih kompetencija nužno potrebnih za život u suvremenom društvu.

Priručnik „Učenici građani: informirani, aktivni i odgovorni“ sadrži, uz predgovor gradonačelnika i autorica te popis korištene literature, trideset poglavlja u kojima se obrađuje trideset tema važnih za učenje i poučavanje znanja, sposobnosti i stavova nužnih za razvoj građanskih kompetencija. Riječ je o temama (primjerice, demokracija, civilno društvo, pluralizam, tolerancija, pravda, očuvanje okoliša, migracije, radnička prava, ljudska prava, volontiranje, domoljublje, feminizam, političke stranke, spolna i rodna ravnopravnost, društveno poduzetništvo, građanski aktivizam itd.) bez kojih je gotovo nemoguće shvatiti suvremeni svijet u kojem živimo. Poglavlja su strukturirana tako da sadrže tekstualni dio, u kojemu se opisuje i objašnjava tema koja se obrađuje, pojmovnik s pojmovima bitnima za temu te opis sugeriranih aktivnosti čijim bi se provođenjem mogli ostvariti zadani ishodi učenja.

Priručnik u sadržajnom smislu, kako je već spomenuto, obrađuje iz perspektive razvoja građanskih kompetencija izrazito važne teme pri čemu je posebno vrijedno što nastoji uravnotežiti

zastupljenost svih najvažnijih dimenzija građanstva, odnosno građanskoga odgoja i obrazovanja. Tako teme koje se obrađuju u priručniku obuhvaćaju svih šest najvažnijih dimenzija građanskoga odgoja i obrazovanja – političku, ljudsko-pravnu, društvenu, (inter)kulturnu, gospodarsku i ekološku. Time se učenicima osigurava cjelovit pristup razumijevanju uloge građana u suvremenim demokratskim političkim poredcima. Posebnu vrijednost priručnika predstavlja njegova didaktičko-metodička organizacija jer je jedan od većih izazova u implementaciji GOO-a u školama objasniti i prenijeti kompleksne društvene i političke pojmove i procese učenicima na jasan, logičan i razumljiv način. Priručnik „Učenici građani: informirani, aktivni i odgovorni“ vrlo je kvalitetno, prema mome sudu, odgovorio na taj izazov: sadržaji i aktivnosti koje se tematiziraju obrađeni su i predstavljani primjereno dobi učenika (sedmi i osmi razred osnovne škole).

—
Jedan od najvećih nedostataka u dosadašnjem demokratskom razvoju Hrvatske upravo je to da su političke i obrazovne vlasti zanemarivale građanski odgoj i obrazovanje. Zanemarivanje promoviranja ideala aktivnoga građanstva među mladima značajna je prepreka izgradnji demokratske političke kulture koja je pak preduvjet stabilnoga i učinkovitoga funkcioniranja demokracije. Priručnik „Učenici građani: informirani, aktivni i odgovorni“ predstavlja bitan doprinos u promoviranju važnosti ideje sustavnoga i kvalitetnoga uvođenja građanskoga odgoja i obrazovanja u osnovne i srednje škole u Hrvatskoj. Grad Rijeka i autorice ovoga priručnika osigurali su kvalitetan materijal za neposredan rad s učenicima, čega u ovom trenutku nema dovoljno u Hrvatskoj. Stoga očekujem da će se priručnik, osim u školama u Rijeci, intenzivno koristiti i u školama u drugim lokalnim zajednicama u Hrvatskoj koje su započele proces uvođenja građanskoga odgoja i obrazovanja ili ga planiraju uvesti. Zaključimo, priručnik u potpunosti ispunjava ciljeve kojima je namijenjen – pomaže učiteljima i učenicima da u zajedničkom procesu poučavanja i učenja sudjeluju u razvoju informiranog, aktivnog i odgovornog građanstva.

